

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
JULIANE KOKOTT
prezentate la 14 aprilie 2011¹

Cuprins

I — Introducere	I - 10444
II — Istoricul cauzei	I - 10445
III — Procedura în fața Curții de Justiție	I - 10447
IV — Cu privire la cererea de anulare a hotărârii atacate	I - 10448
A — Cu privire la dreptul la apărare (al doilea și al treilea motiv)	I - 10449
1. Cu privire la dreptul de acces la dosar (al doilea motiv de recurs)	I - 10450
a) Admisibilitatea celui de al doilea motiv de recurs	I - 10452
b) Temeinicia celui de al doilea motiv de recurs	I - 10452
2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat (al treilea motiv)	I - 10456
a) Primul aspect al celui de al treilea motiv de recurs	I - 10456
b) Al doilea aspect al celui de al treilea motiv de recurs	I - 10457
c) Concluzie intermediară	I - 10460
B — Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil (primul motiv de recurs)	I - 10460
1. Cerințele privind aprecierea duratei procedurii (primul și al doilea aspect ale primului motiv de recurs)	I - 10461
a) Cu privire la întrebarea preliminară dacă criticile invocate de Solvay au un caracter inoperant	I - 10461

1 — Limba originală: germana.

b)	Cu privire la necesitatea aprecierii globale a duratei procedurii (primul aspect al primului motiv de recurs)	I - 10462
c)	Cu privire la nemotivarea invocată (al doilea aspect al primului motiv de recurs)	I - 10464
2.	Consecințe juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (al treilea, al patrulea și al cincilea aspect ale primului motiv de recurs)	I - 10465
a)	Necesitatea existenței unei atingeri aduse dreptului la apărare (al treilea aspect al primului motiv)	I - 10465
b)	Efectele duratei procedurii asupra posibilității întreprinderii Solvay de a se apăra în speță (al patrulea aspect al primului motiv de recurs)	I - 10468
i)	Cu privire la nemotivarea invocată	I - 10469
ii)	Cu privire la erorile de fond invocate	I - 10469
iii)	Cu privire la unele dintre celelalte critici	I - 10471
iv)	Concluzie intermediară	I - 10471
c)	Cu privire la pretinsa renunțare a Solvay la o reducere a amenzii (al cincilea aspect al primului motiv)	I - 10472
3.	Concluzie intermediară	I - 10473
C —	Anularea hotărârii atacate	I - 10473
D —	Examinarea acțiunii formulate în primă instanță	I - 10474
1.	Cu privire la dreptul de acces la dosar	I - 10474
2.	Cu privire la dreptul de a fi ascultat	I - 10475
3.	Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil	I - 10475
4.	Concluzie intermediară	I - 10478

V — Cu privire la cererea de reducere a amenzii	I - 10478
A — Observație preliminară	I - 10479
B — Reducerea amenzii	I - 10480
1. Cu privire la durata excesivă a procedurii administrative și a celei judiciare	I - 10481
2. Cu privire la întinderea reducerii amenzii	I - 10484
VI — Cheltuieli de judecată	I - 10486
VII — Concluzie	I - 10486

I — Introducere

1. Curtea de Justiție este pentru a doua oară instanță de recurs în cauza Solvay/CFK².

2. Prezenta procedură este strâns legată de cauza paralelă, C-109/10 P (Solvay/Comisia), aflată în prezent pe rolul Curții. Ambele cauze au drept punct de origine incidente survenite în anii '80 pe piața europeană a sodei, care au avut drept rezultat deschiderea, în 1989/1990, a unei proceduri desfășurate în materie de concurență de către Comisia Europeană³.

2 — A se vedea, cu privire la prima procedură de recurs, Hotărârea Curții din 6 aprilie 2000, Comisia/Solvay (C-287/95 P și C-288/95 P, Rec., p. I-2391).

3 — A se vedea, cu titlu suplimentar, introducerea din Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza Solvay/Comisia (C-109/10 P, punctele 1-6).

3. Cu toate acestea, la baza prezentului litigiu nu se află abuzul de poziție dominantă pe piață, ci o înțelegere tip cartel, care, conform constatărilor Comisiei Europene, a avut drept rezultat împărțirea pieței, în perioada 1987-1990, între întreprinderea belgiană Solvay⁴ și întreprinderea germană CFK⁵. De aceea, Comisia a aplicat întreprinderii Solvay, în două rânduri (în anii 1990 și 2000), o amendă pe care această întreprindere continuă în prezent să o conteste în instanță.

4. În stadiul actual, litigiul dintre părțile la procedură are, în esență, ca obiect două întrebări de drept de o importanță fundamentală, dintre care una privește dreptul de acces la

4 — Solvay SA (fostele Solvay și Cie SA) este o societate pe acțiuni de drept belgian care își desfășoară activitatea în sectoarele farmaciei, chimiei, plasticului și prelucrării.

5 — Chemische Fabrik Kalk GmbH.

dosar – în special consecințele dispariției unei părți a elementelor din dosar –, iar cealaltă se referă la principiul termenului rezonabil.

activitatea pe piața sodiei¹⁰, printre care se numără și întreprinderea belgiană Solvay¹¹. Ulterior, Comisia a obținut informații suplimentare de la întreprinderile în cauză.

5. În paralel cu prezenta procedură de recurs, Solvay invocă durata excesivă a procedurii și în cadrul unei acțiuni în fața Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”), care este îndreptată împotriva tuturor celor 27 de state membre ale Uniunii Europene și se întemeiază pe o preținsă încălcare a articolului 6 alineatul (1) din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”)⁶⁷.

7. După încheierea investigațiilor, Comisia a imputat întreprinderii Solvay, pe de o parte, faptul că a participat la înțelegeri, iar pe de altă parte, faptul că a abuzat de poziția dominantă pe care o deținea pe piața sodiei calcinate.

II — Istoricul cauzei

6. Astfel cum a constatat Tribunalul⁸, Comisia Europeană a efectuat în aprilie 1989, în temeiul articolului 14 din Regulamentul nr. 17⁹, verificări inopinate („investigații”) la sediile mai multor întreprinderi care își desfășoară

8. Prezenta cauză privește numai una dintre înțelegerile dintre aceste două întreprinderi descoperite de Comisie¹². Potrivit constatărilor Comisiei, Solvay și CFK au încheiat un acord în temeiul căruia, „începând cu aproximație din anul 1987 și până cel puțin la sfârșitul anului 1990”, s-a realizat o împărțire a pieței sodiei. Solvay garantează CFK un tonaj anual minim de vânzări de sodă în Germania, calculat prin raportare la vânzările

6 — Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (denumită în continuare „CEDO”, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950).

7 — Cererea introductivă depusă de Solvay la Curtea Europeană a Drepturilor Omului este datată 26 februarie 2010 și este atașată ca anexă în recursul formulat de întreprinderea respectivă în prezenta cauză.

8 — A se vedea, în această privință și cu privire la elementele care urmează, punctele 5-42 din Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 2009, Solvay/Comisia (T-58/01, Rep., p. II-4781, denumită în continuare de asemenea „hotărârea atacată”), precum și, cu titlu suplimentar, punctul 22 din hotărârea pronunțată de Tribunal în cauza paralelă la 17 decembrie 2009, Solvay/Comisia (T-57/01, Rep., p. II-4621).

9 — Regulamentul (CEE) nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor 85 și 86 din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3).

10 — Soda este utilizată pentru fabricarea sticlei (soda grea) și în industria chimică, precum și în metalurgie (soda ușoară). Trebuie să se facă o diferențiere între soda naturală (sodă grea) și soda sintetică (sodă grea și ușoară). Soda naturală este obținută prin măcinarea, purificarea și calcinarea troanei. Soda sintetică este rezultată din reacția sării obișnuite și a calcarului prin procedeu amoniacal, „amoniac-sodă”, conceput de frații Solvay în 1863.

11 — În afară de Solvay, verificările au privit de asemenea întreprinderile AKZO, CFK, Imperial Chemical Industries (ICI), Matthes & Weber și Rhône Poulenc. Aceste verificări au fost efectuate în temeiul Deciziei Comisiei din 5 aprilie 1989, referitoare la investigația care urma să fie efectuată, din cuprinsul căreia sunt citate unele fragmente în Hotărârea Solvay/Comisia (T-57/01, citată la nota de subsol 8, punctul 19).

12 — În ceea ce privește abuzul de poziție dominantă constatat de Comisie, facem, așadar, trimitere la Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza paralelă Solvay/Comisia (C-109/10 P).

realizate de CFK în anul 1986, și despăgubea CFK pentru orice deficit prin cumpărarea tonajelor necesare pentru a-și aduce vânzările la minimul garantat¹³.

în anul 2000, fără alte etape procedurale¹⁷ – în special fără a asculta din nou întreprinderea Solvay –, o a doua decizie, întemeiată de această dată pe articolul 81 CE coroborat cu Regulamentul nr. 17, prin care a aplicat din nou întreprinderii Solvay¹⁸ aceeași amendă (Decizia 2003/5/CE)¹⁹. Prezenta procedură în fața Curții se întemeiază pe această ultimă decizie a Comisiei.

9. Pentru participarea la această înțelegere, Comisia a impus celor două întreprinderi, în anul 1990, printr-o primă decizie adoptată în temeiul articolului 85 din Tratatul CEE coroborat cu Regulamentul nr. 17 (Decizia 91/298/CEE¹⁴), plata unei amenzi în valoare de 3 milioane de euro pentru Solvay și de 1 milion de euro pentru CFK¹⁵. Întrucât această primă decizie a fost însă afectată de un viciu de procedură referitor la modul de redactare, nu a putut produce efecte în fața Tribunalului¹⁶. În consecință, Comisia a adoptat

10. În primă instanță, acțiunea în anulare introdusă de Solvay împotriva Deciziei 2003/5 nu a fost admisă decât în parte: astfel, prin Hotărârea din 17 decembrie 2009, Tribunalul a redus cuantumul amenzii cu 25 %, la 2,25 milioane de euro, însă a respins acțiunea introdusă de Solvay ca nefondată în ceea ce privește celelalte capete de cerere²⁰. Prezentul recurs formulat de Solvay²¹ este îndreptat împotriva acestei hotărâri a primei instanțe, până la a cărei pronunțare au trecut nici mai mult, nici mai puțin de opt ani și nouă luni.

13 — A se vedea în această privință, în special, punctele 23, 27 și 31 din hotărârea atacată.

14 — Decizia 91/298/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 85 din Tratatul CEE (IV/33.133 – B: Carbonat de sodiu – Solvay, CFK; JO 1991, L 152, p. 16). Această decizie este doar una dintre cele patru decizii adresate de Comisie în aceeași zi întreprinderilor care își desfășoară activitatea pe piața sodiei caustice. Dintre celelalte decizii, una este îndreptată împotriva Solvay și a ICI (Decizia 91/297/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 85 din Tratatul CEE [IV/33.133 – A: Carbonat de sodiu – Solvay, ICI; JO 1991, L 152, p. 1]), una doar împotriva Solvay (Decizia 91/299/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 86 din Tratatul CEE [IV/33.133 – C: Carbonat de sodiu – Solvay; JO 1991, L 152, p. 21]), precum și una doar împotriva ICI (Decizia 91/300/CEE a Comisiei din 19 decembrie 1990 privind o procedură de aplicare a articolului 86 din Tratatul CEE [IV/33.133 – D: Carbonat de sodiu – ICI; JO 1991, L 152, p. 40]).

15 — La acea dată 3 milioane ECU, respectiv 1 milion ECU.

16 — Hotărârea Tribunalului din 29 iunie 1995, Solvay/Comisia (T-31/91, Rec., p. II-1821), confirmată prin Hotărârea Curții Comisia/Solvay (citată la nota de subsol 2).

17 — Punctul 247 din hotărârea atacată.

18 — Comisia nu a mai adoptat în anul 2000 o decizie împotriva CFK, probabil deoarece întreprinderea și-ar fi încetat între timp producția de carbonat de sodiu.

19 — Decizia 2003/5/CE a Comisiei din 13 decembrie 2000 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE (COMP/33.133 – B: Carbonat de sodiu – Solvay, CFK) (JO 2003, L 10, p. 1, denumită în continuare „decizia în litigiu”). În aceeași zi, Comisia a adoptat de asemenea Decizia 2003/6/CE din 13 decembrie 2000 privind o procedură de aplicare a articolului 82 din Tratatul CE (cazul COMP/33.133 – C: Carbonat de sodiu – Solvay; JO 2003, L 10, p. 10), care se află la originea cauzei paralele Solvay/Comisia ce a dat naștere celui alt recurs pendinte în fața Curții (C-109/10 P).

20 — Hotărârea Solvay/Comisia (T-58/01, citată la nota de subsol 8). În aceeași zi a fost pronunțată și hotărârea Tribunalului în acțiunea paralelă Solvay/Comisia (T-57/01, citată la nota de subsol 8); cea din urmă hotărâre face obiectul procedurii de recurs în cauza Solvay/Comisia, aflată de asemenea pe rolul Curții (C-109/10 P).

21 — Denumită în continuare și „recurenta”.

11. Principalele etape parcurse în acest litigiu pot fi rezumate în ordine cronologică după cum urmează:

— *Procedura administrativă până la adoptarea primei decizii de aplicare a amenzii* Decembrie 2000: Decizia 2003/5 a Comisiei privind aplicarea unei amenzi

Aprilie 1989: Verificări efectuate de Comisie — *Procedura judiciară ulterioară adoptării celei de a doua decizii de aplicare a amenzi*

Martie 1990: Comunicarea privind obiecțiunile Martie 2001: Acțiunea în anulare introdusă de Solvay în fața Tribunalului (T-58/01)

Decembrie 1990: Decizia 91/298 a Comisiei privind aplicarea unei amenzi Decembrie 2009: Hotărârea atacată pronunțată de Tribunal (T-58/01)

— *Procedura judiciară având ca obiect cererea de anulare a primei decizii de aplicare a amenzii* Martie 2010: Prezentul recurs formulat de Solvay (C-110/10 P)

Mai 1991: Acțiunea în anulare introdusă de Solvay în fața Tribunalului (T-31/91)

Iunie 1995: Anularea Deciziei 91/298 **III — Procedura în fața Curții de Justiție**

August 1995: Recursul formulat de Comisie (C-287/95 P) 12. Prin prezentul recurs, Solvay solicită:

April 2000: Respingerea recursului — anularea hotărârii atacate din 17 decembrie 2009;

— reexaminarea acțiunii în ceea ce privește aspectele anulate și anularea, în tot sau în parte, a Deciziei Comisiei din 13 decembrie 2000, în conformitate cu motivele avute în vedere;

— anularea amenzii de 2,25 milioane de euro sau, în caz contrar, reducerea substanțială a acesteia cu titlu de reparație a prejudiciului grav suferit de recurentă din cauza duratei excesive a procedurii;

— obligarea Comisiei Europene la plata cheltuielilor de judecată efectuate în recurs, precum și a cheltuielilor de judecată efectuate în procedura desfășurată la Tribunal.

13. La rândul său, Comisia solicită:

— respingerea recursului și

— obligarea recurente la plata cheltuielilor de judecată.

14. Procedura de recurs în fața Curții s-a desfășurat, într-o primă fază, în scris, fiind urmată de audierea din 18 ianuarie 2009. Această audiere a fost comună pentru cauzele C-109/10 P și C-110/10 P.

IV — Cu privire la cererea de anulare a hotărârii atacate

15. Întemeindu-și cererea principală pe trei motive de recurs, Solvay solicită anularea hotărârii atacate. Vom analiza aceste motive într-o ordine diferită față de cea urmată în recurs: mai întâi, vor fi examinate aspectele de ordin procedural referitoare la accesul la dosar și la dreptul de a fi ascultat în instanță (a se vedea secțiunea A de mai jos), iar în încheierea aprecierii juridice ne vom îndrepta atenția asupra problemelor privind dreptul la judecată într-un termen rezonabil (a se vedea secțiunea B de mai jos).

16. În pofida faptului că vechiul regulament privind procedura desfășurată în materie de concurență, astfel cum a fost modificat prin Regulamentul nr. 17, era încă incident în acest caz, problemele de drept ridicate nu și-au pierdut relevanța nici ulterior actualizării normelor de procedură în materie de concurență prin adoptarea Regulamentului (CE) nr. 1/2003²².

17. Spre deosebire de cauza C-109/10P²³, în speță nu se ridică nicio problemă de fond referitoare la aplicarea articolelor 81 CE, respectiv 82 CE (în prezent articolele 101 TFUE, respectiv 102 TFUE).

²² — Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167). Astfel cum rezultă din articolul 45 alineatul (2), acest regulament se aplică începând cu 1 mai 2004.

²³ — A se vedea punctele 17-122 din Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza C-109/10P.

A — *Cu privire la dreptul la apărare (al doilea și al treilea motiv)*

18. Prin intermediul celui de al doilea și al celui de al treilea motiv, Solvay critică, în esență, încălcarea dreptului său la apărare.

19. Respectarea dreptului la apărare în orice procedură susceptibilă să conducă la aplicarea unor sancțiuni, în special a unor amenzi sau a unor penalități cu titlu cominatoriu, constituie un principiu fundamental al dreptului Uniunii, care a fost confirmat în mod repetat în jurisprudența Curții²⁴. Între timp, acesta a fost codificat și prin articolul 41 alineatul (2) litera (a) și prin articolul 48 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale²⁵.

20. Criticile formulate de Solvay în cadrul celui de al doilea și al celui de al treilea motiv de recurs prezintă o importanță fundamentală și oferă Curții posibilitatea să clarifice jurisprudența sa cu privire la dreptul la apărare în cadrul procedurilor administrative în materie de concurență.

21. Contextul procedural în care se încadrează aceste trei motive de recurs se prezintă după cum urmează:

— Înaintea adoptării, în anul 1990, a primei decizii de aplicare a unei amenzi în acest caz (Decizia 91/299), Comisia a oferit întreprinderii Solvay posibilitatea de a-și prezenta observațiile în temeiul unei comunicări privind obiecțiunile²⁶. În realitate, întreprinderii Solvay nu i s-a permis însă accesul la dosar; întreprinderea a primit doar copii ale înscrisurilor incriminatoare pe care Comisia și-a întemeiat anterior comunicarea privind obiecțiunile²⁷. Această practică avea drept scop să „simplifice procedura”²⁸.

— În anul 2000, adică înainte de adoptarea celei de a doua decizii de aplicare a amenzii contestate în speță (Decizia 2003/5), Solvay nu a beneficiat de o nouă audiere²⁹ și nici nu i s-a acordat acces la dosar³⁰.

— Abia în cea de a doua acțiune în fața Tribunalului (cauza T-58/01) Comisia a depus o parte din documentele care alcătuiau dosarul administrativ ca răspuns la solicitările repetate din partea

24 — Hotărârea din 14 septembrie 2010, Akzo Nobel Chemicals și Akros Chemicals/Comisia și alții (C-550/07 P, Rep., p. I-8301, punctul 92); a se vedea și Hotărârea din 2 octombrie 2003, Thyssen Stahl/Comisia (cunoscută sub numele „Thyssen Stahl”, C-194/99 P, Rec., p. I-10821, punctul 30), și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Papierfabrik August Koehler/Comisia (C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, Rep., p. I-7191, punctul 34).

25 — Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a fost proclamată în mod solemn inițial la 7 decembrie 2000 la Nisa (JO 2000, C 364, p. 1) și ulterior, pentru a doua oară, la 12 decembrie 2007, la Strasbourg (JO 2007, C 303, p. 1, și JO 2010, C 83, p. 389).

26 — Punctele 7 și 10 din hotărârea atacată.

27 — Punctele 7, 242 și 243 din hotărârea atacată.

28 — Punctul 243 din hotărârea atacată.

29 — Punctul 25 din hotărârea atacată și considerentul (70) al deciziei în litigiu.

30 — Punctele 247 și 248 din hotărârea atacată.

Tribunalului prin intermediul unor măsuri de organizare a procedurii³¹. Solvay a putut să consulte la grefa Tribunalului un număr mare de înscrisuri la care nu mai avusese până atunci acces. De asemenea, întreprinderea a avut ocazia să prezinte Tribunalului observațiile cu privire la utilitatea respectivelor documente pentru apărarea sa³².

- Comisia a fost nevoită să recunoască în fața Tribunalului că nu a mai putut găsi celelalte acte din dosar, mai exact cinci clasoare³³. În plus, Comisia nu a putut prezenta Tribunalului nici măcar o listă completă a înscrisurilor lipsă³⁴.

22. În acest context, Solvay invocă, pe de o parte, o încălcare a dreptului său de acces la dosar (al doilea motiv de recurs, a se vedea în acest sens secțiunea 1 de mai jos), iar pe de altă parte, o încălcare a dreptului său de a fi ascultată (al treilea motiv de recurs, a se vedea în acest sens secțiunea 2 de mai jos).

1. Cu privire la dreptul de acces la dosar (al doilea motiv de recurs)

23. Corolar al principiului respectării dreptului la apărare, dreptul de acces la dosar

31 — Punctele 40-48 din hotărârea atacată.

32 — Punctele 50 și 51 din hotărârea atacată.

33 — Punctele 48, 49 și 254 din hotărârea atacată.

34 — Punctele 49, 246 și 256 din hotărârea atacată.

presupune ca întreprinderii în cauză să i se acorde de către Comisie posibilitatea de a examina toate înscrisurile care figurează în dosarul de investigare și care sunt susceptibile să fie pertinente pentru apărarea sa. Acestea cuprind atât documentele incriminatoare, cât și pe cele dezincriminatoare, sub rezerva secretelor comerciale ale altor întreprinderi, a documentelor interne ale Comisiei și a altor informații confidențiale³⁵.

24. Este cert că în cadrul procedurii administrative întreprinderii Solvay i-au fost aduse la cunoștință numai acele părți ale dosarului pe care Comisia le-a folosit împotriva întreprinderii în decizia în litigiu. Numeroase alte documente din dosar, la care Solvay ar fi avut de asemenea drept de acces în temeiul dreptului său la apărare, nu au fost puse la dispoziția întreprinderii. Astfel, Comisia a încălcat o normă fundamentală de procedură³⁶, care reprezintă corolarul dreptului la o bună administrare³⁷. O astfel de încălcare a procedurii nu mai poate fi remediată după adoptarea deciziei în litigiu, în special nu prin prezentarea

35 — Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia (cunoscută sub numele „Aalborg Portland”, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 68), și Hotărârea din 1 iulie 2010, Knauf Gips (cunoscută sub numele „Knauf Gips”, C-407/08 P, Rep., p. I-6375, punctul 22).

36 — Tribunalul admite de asemenea existența acestei erori procedurale la punctele 245-248 din hotărârea atacată.

37 — A se vedea în acest sens articolul 41 alineatul (2) litera (b) din Carta drepturilor fundamentale.

unor înregistrări individuale în cursul unei proceduri jurisdicționale ulterioare³⁸.

25. În stadiul actual, unica întrebare a părților din proces este dacă Tribunalul ar fi trebuit să anuleze decizia în litigiu având în vedere eroarea de procedură comisă de Comisie. Conform unei jurisprudențe constante, încălcarea dreptului de acces la dosar în cadrul procedurii administrative determină anularea unei decizii adoptate de Comisie doar în cazul în care prin această încălcare se aduce atingere dreptului la apărare³⁹.

26. Spre deosebire de cauza C-109/10P, în speță este vorba numai despre o posibilă încălcare a dreptului la apărare în legătură cu elementele pierdute din dosar⁴⁰.

38 — Hotărârea din 8 iulie 1999, Hercules Chemicals/Comisia (cunoscută sub numele „Hercules”, C-51/92 P, Rec., p. I-4235, punctul 78), Hotărârea din 2 octombrie 2003, Corus UK/Comisia (cunoscută sub numele „Corus UK”, C-199/99 P, Rec., p. I-11177, punctul 128), Hotărârea din 15 octombrie 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia (cunoscută sub numele „PVC II”, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P și C-254/99 P, Rec. p. I-8375, punctul 318), și Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 104); a se vedea și Hotărârea Tribunalului din 29 iunie 1995, Solvay/Comisia (T-30/91, Rec., p. II-1775, punctul 98), și Hotărârea Tribunalului ICI/Comisia (T-36/91, Rec., p. II-1847, punctul 108).

39 — Hotărârile Hercules (citată la nota de subsol 38, punctul 77), Corus UK (citată la nota de subsol 38, punctul 127) și PVC II (citată la nota de subsol 38, punctele 317, 322 și 323).

40 — În cauza C-109/10P, cel de al treilea motiv este consacrat elementelor pierdute din dosar, iar al patrulea motiv privește documentele din dosarul administrativ care au putut fi consultate la grefa Tribunalului (a se vedea în acest sens punctele 156-206 din Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza respectivă).

27. Spre deosebire de Comisie și de Tribunal, Solvay consideră că a fost încălcat dreptul său la apărare și invocă o serie de argumente în sprijinul afirmațiilor sale. În această privință, recurenta își întemeiază afirmația în principal pe principiile generale recunoscute de dreptul Uniunii cu privire la respectarea dreptului la apărare, la prezumția de nevinovăție și la repartizarea sarcinii probei. În plus, Solvay critică încălcarea obligației de motivare conform articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție, precum și încălcarea articolului 47 alineatul (2), a articolului 48 și a articolului 52 alineatul (3) din Carta drepturilor fundamentale, a articolului 6 din CEDO și a articolului 6 alineatul (1) TUE.

28. Totuși, Solvay dezvoltă doar argumentele cu privire la dreptul la apărare și doar cu titlu subsidiar pe cele referitoare la prezumția de nevinovăție. Referirile sale specifice la Carta drepturilor fundamentale, la articolul 6 din CEDO și la articolul 6 alineatul (1) TUE sunt lipsite de conținut autonom, astfel încât nu este necesară analiza detaliată a acestora. Cu privire la articolul 6 alineatul (1) TUE, este suficient să se observe că această dispoziție nu cuprinde, ca atare, garanții ale drepturilor fundamentale. Articolul 6 din CEDO nu se putea aplica în mod direct în privința instituțiilor Uniunii, atât timp cât Uniunea Europeană nu aderase încă la această convenție⁴¹, dar este luat în considerare la

41 — Articolul 6 alineatul (2) TUE în versiunea Tratatului de la Lisabona.

interpretarea și la aplicarea principiilor generale de drept și a drepturilor fundamentale ale dreptului Uniunii invocate în prezentul recurs⁴².

Aceasta este o problemă de drept care poate fi supusă controlului efectuat de Curte în calitate de instanță de recurs⁴⁴.

a) Admisibilitatea celui de al doilea motiv de recurs

b) Temeinicia celui de al doilea motiv de recurs

29. Comisia contestă admisibilitatea celei mai mari părți din cel de al doilea motiv de recurs. Aceasta susține că evaluarea utilității anumitor înscrisuri pentru apărarea unei întreprinderi face parte din aprecierea faptelor și a probelor care este de competența exclusivă a Tribunalului și care, în principiu, nu poate fi supusă controlului în cadrul procedurii de recurs.

31. Pe fond, cel de al doilea motiv critică punctele 257-264 din hotărârea atacată, în cadrul căroră Tribunalul a examinat problema dacă absența a cinci clasoare a determinat o încălcare a dreptului la apărare al Solvay⁴⁵, răspunsul oferit de acesta fiind negativ⁴⁶.

30. Această abordare nu ne convinge. În speță, Curții nu i se solicită să substituie prin propria apreciere pe cea făcută de Tribunal în ceea ce privește diferitele înscrisuri din dosar⁴³. Dimpotrivă, acestea i se solicită să verifice dacă aprecierea Tribunalului referitoare la faptele și la mijloacele de probă s-a realizat conform criteriilor și regulilor corecte.

32. Recurenta aduce numeroase critici în privința fragmentului din hotărârea în cauză, care fac obiectul celor cinci aspecte ale celui de al doilea motiv de recurs. Totuși, între acestea există numeroase suprapuneri. În esență, toate formulează aceeași întrebare:

42 — A se vedea printre altele Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 64); în același sens, Hotărârea din 28 martie 2000, Krombach (C-7/98, Rec., p. I-1935, punctele 25 și 26), Hotărârea din 14 februarie 2008, Varec (C-450/06, Rep., p. I-581, punctele 44 și 46), și Hotărârea din 23 decembrie 2009, Spector Photo Group și Van Raemdonck (C-45/08, Rep., p. I-2073, punctul 43).

43 — Această practică ar fi într-adevăr inadmisibilă (a se vedea Hotărârea PVC II, citată la nota de subsol 38, punctele 330 și 331, și Hotărârea Aalborg Portland, citată la nota de subsol 35, punctul 77 coroborat cu punctul 76).

44 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 125); a se vedea în același sens Hotărârea din 14 octombrie 2010, Deutsche Telekom/Comisia (C-280/08 P, Rep., p. I-9555, punctele 77, 155 și 195), în care Curtea a apreciat ca fiind inadmisibile diferite critici prin intermediul cărora se imputa Tribunalului faptul că se întemeiează în cadrul hotărârii pronunțate în primă instanță pe criterii juridice eronate; a se vedea în plus Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Sumitomo Metal Industries și Nippon Steel/Comisia (cunoscută sub numele „Sumitomo”, C-403/04 P și C-405/04 P, Rep., p. I-729, punctul 40), Hotărârea din 10 iulie 2008, Bertelsmann și Sony Corporation of America/Impala (cunoscută sub numele „Impala”, C-413/06 P, Rep., p. I-4951, punctul 117), și Hotărârea din 16 decembrie 2008, Masdar (UK)/Comisia (C-47/07 P, Rep., p. I-9761, punctul 77).

45 — Punctul 257 din hotărârea atacată.

46 — Punctele 263 și 264 din hotărârea atacată.

avea Tribunalul competența să excludă utilitatea documentelor pierdute pentru apărarea întreprinderii Solvay⁴⁷?

33. Ar trebui să se plece de la premisa că o întreprindere căreia i-a fost refuzat în mod ilicit accesul la anumite documente conținute în dosar în cursul procedurii administrative trebuie doar să dovedească în fața Tribunalului că ar fi putut folosi înscrisurile în discuție pentru apărarea sa⁴⁸. Este suficient ca întreprinderea să probeze existența unei șanse, oricât de redusă, ca înscrisurile care nu au fost accesibile în cursul procedurii administrative să fi fost utile pentru apărarea sa⁴⁹.

34. Într-adevăr, în speță, sarcina Tribunalului de a aprecia utilitatea elementelor din dosar la care Solvay nu a avut acces a fost îngreunată de faptul că înscrisurile respective nu au putut fi găsite.

35. Ar fi, cu siguranță, inoportun să se plece întotdeauna, în mod automat, de la premisa că elementele pierdute din dosar pot fi utile pentru apărarea întreprinderii în cauză. Astfel, dacă, de exemplu, dintr-o listă suficient de detaliată și credibilă a documentelor se poate conchide că elementele din dosarul în cauză conțin exclusiv documente care nu ar fi făcut,

în orice caz, obiectul dreptului de acces la dosar – în special cazul proiectelor de decizii și al notelor interne ale Comisiei și chiar, dacă este cazul, alte documente confidențiale⁵⁰ –, putem exclude, așadar, *ex ante* o încălcare a dreptului la apărare.

36. În speță, s-a dovedit însă imposibilă reconstituirea, chiar și cu aproximație, a unei părți din conținutul înscrisurilor pierdute din dosar⁵¹. Se constată că în jurisprudență nu s-a clarificat încă problema privind persoana care trebuie să suporte consecințele. Aceasta deoarece hotărârile pronunțate până în prezent se refereau la înscrisuri din procedura administrativă al căror conținut era cert și putea fi verificat de Tribunal⁵².

37. În principiu, întreprinderii în cauză îi revine sarcina stabilirii situației de fapt și sarcina probei utilității elementelor din dosar, la care i-a fost interzis în mod ilicit accesul în cadrul procedurii administrative, pentru apărarea sa⁵³. Totuși, acest lucru se aplică doar în măsura în care întreprinderea dispune cel puțin de dovezi concludente cu privire la

47 — A se vedea în special punctul 262 prima teză din hotărârea atacată.

48 — Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 38, punctele 318 și 324), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 35, punctul 23).

49 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 131).

50 — Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 68) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 35, punctul 22).

51 — Punctul 256 din hotărârea atacată.

52 — A se vedea în special Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 38), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35), Corus UK (citată la nota de subsol 38) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 35).

53 — Hotărârile PVC II (citată la nota de subsol 38, punctele 318 și 324), Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 74, 75 și 131) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 35, punctele 23 și 24).

autorii, precum și la natura și conținutul documentelor la care i-a fost refuzat accesul.

38. Dimpotrivă, pierderea unor părți din dosar este responsabilitatea Comisiei. Astfel, conform principiului bunei administrări, aceasta are obligația să asigure întocmirea adecvată și păstrarea în siguranță a dosarului. Întocmirea adecvată a dosarului include, nu în ultimul rând, și elaborarea unei liste complete a documentelor pentru a permite ulterior accesul la dosar.

39. În cazul în care conținutul elementelor pierdute din dosar nu poate fi, precum în speță, reconstituit cu exactitate din cauza lipsei unei astfel de liste complete a documentelor, se poate trage o singură concluzie în ceea ce privește dreptul la apărare: nu se poate exclude faptul că întreprinderea în cauză ar fi putut folosi documentele pierdute în apărarea sa.

40. Totuși, în hotărârea atacată, instanța a reținut exact contrariul: în opinia Tribunalului, nu există niciun indiciu că Solvay ar fi putut descoperi în dosarele pierdute înscrisuri care să îi permită combaterea constatărilor Comisiei⁵⁴.

41. Tribunalul își motivează punctul de vedere, printre altele, prin faptul că Solvay nu a contestat în cererea introductivă din prima instanță existența acordului încheiat cu

CFK⁵⁵. Așadar, aprecierea utilității elementelor pierdute din dosar pentru apărarea societății Solvay are legătură cu argumentul invocat în apărare împotriva constatărilor Comisiei referitoare la existența unui acord anticoncurențial⁵⁶. Cu alte cuvinte: Tribunalul pare să presupună că cel ce nu a avut până atunci cărți bune în timpul jocului, nu ar fi mai găsit niciun as în documentele rămase din dosar.

42. Această abordare este o eroare de drept. Fără îndoială, problema încălcării dreptului la apărare trebuie examinată în funcție de împrejurările specifice ale fiecărui caz în parte. Cu toate acestea, analiza trebuie realizată în funcție de ceea ce *Comisia* impută întreprinderii în cauză, așadar în funcție de criticile pe care aceasta le aduce la adresa întreprinderii⁵⁷, deoarece întreprinderea trebuie să se aplece împotriva acestor „critici” ale Comisiei. În schimb, sunt pe deplin irelevante criticile ridicate pe fond de *întreprindere* față de decizia în litigiu, precum și problema dacă aceste critici au fost fondate.

43. Tribunalul condiționează în mod eronat utilitatea documentelor dispărute pentru Solvay de contestația întreprinderii sau de lipsa acesteia față de anumite constatări efectuate de Comisie – și anume cele referitoare la existența unui acord anticoncurențial încheiat cu CFK – și de posibilitatea întreprinderii

55 — Punctul 262 din hotărârea atacată.

56 — Punctele 260-262 din hotărârea atacată.

57 — Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 127, 128 și 131).

54 — Punctul 262 prima teză din hotărârea atacată.

de a invoca anumite argumente în cererea introductivă, chiar în lipsa unui acces complet la dosar⁵⁸.

44. Ar fi fost recomandabil ca Tribunalul să se limiteze să examineze doar problema dacă elementele dispărute din dosar ar fi putut să conțină informații care ar fi permis Solvay să își susțină mai bine argumentele invocate până la acea dată împotriva deciziei în litigiu sau chiar să aducă argumente noi⁵⁹, fie cu privire la existența, sensul și scopul, fie cu privire la consecințele acordului încheiat cu CFK.

45. În acest context, trebuie amintit că Solvay încercase în zadar, în lipsa unor mijloace de probă suficiente, să justifice acordul în litigiu încheiat cu CFK prin planuri privind o posibilă fuziune între cele două întreprinderi⁶⁰. În cursul procedurii administrative, Solvay invocase astfel că filiala sa germană DSW⁶¹ a vrut să mențină în anul 1988 activitatea întreprinderii respective în cadrul negocierilor referitoare la achiziționarea activităților acestei din urmă societăți; în acest scop, CFK trebuia să beneficieze de condiții care să îi permită să realizeze temporar o anumită cifră de afaceri

minimă pe piața germană, cu scopul de a garanta continuitatea acesteia drept țintă atractivă pentru o operațiune de fuziune⁶².

46. Indicații utile în ceea ce privește justificarea contactelor dintre Solvay și CFK ar fi putut rezulta de asemenea din observațiile prezentate de CFK. Nu poate fi exclus faptul că documentele pierdute din dosar ar fi conținut astfel de observații⁶³. Astfel de documente ar fi putut să aibă cel puțin o incidență asupra aprecierii gravității și a duratei încălcării, precum și asupra determinării cuantumului amenzii aplicate de Comisie⁶⁴.

47. Contrar opiniilor susținute de Tribunal, întreprinderii Solvay nu îi revenea obligația să prezinte detaliat în ce măsură elementele pierdute din dosar ar fi putut să furnizeze indicii în favoarea sa. În fața Tribunalului nu a fost posibilă reconstituirea conținutului acestor documente și nimănui nu i se poate cere imposibilul. De asemenea, Solvay nu poate fi obligată să suporte consecințele apărute ca urmare a acestei imposibilități, întrucât

58 — Punctele 262 și 263 din hotărârea atacată.

59 — A se vedea, cu titlu complementar, și punctele 170-175 și 177 din Concluziile noastre prezentate în aceeași zi în cauza C-109/10 P.

60 — Solvay a făcut referire la acest element atât în recursul său, cât și în cursul ședinței desfășurate în fața Curții.

61 — Deutsche Solvay Werke.

62 — A se vedea în acest sens considerentul (49) al deciziei în litigiu.

63 — Este interesant de observat că Comisia însăși pare să plece de la premisa că cel puțin unele dintre clasoarele care lipseau conțineau „corespondența în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17”, și anume solicitările de informații adresate de Comisie diferitelor întreprinderi și răspunsurile la întrebările în cauză (a se vedea punctul 49 din hotărârea atacată).

64 — A se vedea în această privință Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 75) și Knauf Gips (citată la nota de subsol 35, punctul 23), conform cărora este suficient ca documentele să fi fost susceptibile să „influențeze, indiferent în ce mod, aprecierile făcute de Comisie în eventuala sa decizie, cel puțin în ceea ce privește gravitatea și durata comportamentului care i se imputa întreprinderii și, astfel, cuantumul amenzi”.

dispariția documentelor în cauză intra în sfera de responsabilitate a Comisiei⁶⁵.

48. Pe scurt, atunci când a examinat problema dacă documentele dispărute din dosar ar fi putut fi utile pentru apărarea societății Solvay, Tribunalul a aplicat criteriile greșite. Acesta a interpretat în mod eronat cerințele care decurg în această privință din dreptul la apărare. În consecință, al doilea motiv este fondat.

49. Încălcarea prezumției de nevinovăție, de asemenea criticată de Solvay în acest context, este nefondată și nu depășește aspectele referitoare la obligația de a prezenta situația de fapt și la sarcina probei dezbătute în cadrul dreptului la apărare. Așadar, acest motiv nu mai trebuie analizat separat.

2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat (al treilea motiv)

50. Prin intermediul celui de al treilea motiv, Solvay contestă punctele 165-174 din hotărârea atacată, în cadrul cărora Tribunalul a concluzionat că, înainte de adoptarea deciziei în litigiu, Comisia nu avea obligația să audieze din nou întreprinderea⁶⁶. Dimpotrivă, Solvay

consideră că ar fi trebuit să aibă loc o audiere în anul 2000 în cursul procedurii administrative, întrucât în cazul primei decizii de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/298), care a fost anulată de Tribunal, procedura de adoptare nu a fost corect îndeplinită și, în plus, a fost adoptată fără să fi fost oferit accesul necesar la dosar.

a) Primul aspect al celui de al treilea motiv de recurs

51. Prin intermediul primului aspect al motivului menționat, Solvay critică încălcarea de către Curte a obligației de motivare conform articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție. Recurenta susține că hotărârea atacată nu ar fi examinat problema dacă erorile de procedură referitoare la accesul la dosar, care au afectat prima procedură administrativă, ar fi impus organizarea unei noi audieri. Așadar, Tribunalul ar fi omis să examineze o critică invocată de Solvay în acțiunea în primă instanță.

52. Acest argument trebuie să fie respins. Tribunalul a analizat, chiar dacă numai în cuprinsul unei teze, necesitatea unei noi audieri ca urmare a erorilor de procedură anterioare cu privire la accesul la dosar: pentru a răspunde la întrebarea respectivă, a făcut trimitere la observațiile sale referitoare la accesul la dosar⁶⁷. Din punctul de vedere al Tribunalului,

65 — A se vedea mai sus, punctul 38 din prezentele concluzii.

66 — A se vedea în special punctul 172 din hotărârea atacată.

67 — Punctul 173 din hotărârea atacată.

aceasta era calea logică și coerentă, întrucât considera că, prin refuzarea accesului la dosar, Comisia nu ar fi încălcat dreptul la apărare al întreprinderii în cauză⁶⁸. Așadar, ținând seama de abordarea reținută în hotărârea ata-cată, nu mai era necesar să se audieze din nou societatea Solvay.

53. În consecință, observațiile Tribunalului cu privire la dreptul de a fi ascultat sunt suficient de motivate. Or, problema dacă acestea sunt lipsite, pe fond, de erori de drept face obiectul celui de al doilea aspect al celui de al treilea motiv, pe care îl vom examina în continuare.

b) Al doilea aspect al celui de al treilea motiv de recurs

54. În cadrul celui de al doilea aspect al celui de al treilea motiv, Solvay examinează, pe fond, problema dacă erorile de procedură survenite în anul 1990 cu privire la accesul la dosar impuneau ulterior – înainte de adoptarea, în anul 2000, a celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi care se află la originea prezentei cauze (Decizia 2003/5) – necesitatea să se audieze din nou întreprinderea.

55. Solvay invocă, în esență, încălcarea dreptului său de a fi ascultată, precum și a

dreptului său la apărare în general. De aseme-nea, recurența critică încălcarea articolului 47 alineatul (2), a articolului 48 și a articolului 52 alineatul (3) din Carta drepturilor funda-mentale, a articolului 6 din CEDO, a artico-lului 6 alineatul (1) TUE, a principiului bu-nei administrări, precum și a articolului 266 TFUE (fostul articol 233 CE). Toate aceste critici au în comun faptul că Tribunalul nu a recunoscut necesitatea unei noi audieri a Sol-vay de către Comisie.

56. Dreptul de a fi ascultat este parte inte-grantă a dreptului la apărare care trebuie respectat în cadrul procedurii administrative desfășurate în materie de concurență. Res-pectarea dreptului de a fi ascultat presupu-ne ca întreprinderea care face obiectul unei investigații să aibă posibilitatea ca, în cursul procedurii administrative, să își facă cunos-cut în mod util punctul de vedere cu privire la realitatea și la relevanța faptelor invocate, precum și cu privire la documentele reținute de către Comisie⁶⁹. La nivel strict legislativ,

68 — A se vedea în acest sens mai sus, punctele 23-49 din pre-zentele concluzii.

69 — Hotărârea din 25 ianuarie 2007, Dalmine/Comisia (C-407/04 P, Rep., p. I-829, punctul 44), și Hotărârea din 10 mai 2007, SGL Carbon/Comisia (C-328/05 P, Rep., I-3921, punctul 71); a se vedea și Hotărârea din 7 iunie 1983, Musique Diffusion française și alții/Comisia (100/80-103/80, Rec., p. 1825, punctul 10), Hotărârea din 9 noiembrie 1983, Nederlandsche Banden-Industrie-Michelin/Comisia (322/81, Rec., p. 3461, punctul 7), Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 85) și Hotărârea Impala (citată la nota de subsol 44, punctul 61); în același sens – din alte domenii juridice – Hotărârea din 24 octombrie 1996, Comisia/Lisrestal și alții (C-32/95 P, Rec., p. I-5373, punctul 21), Hotărârea din 3 septembrie 2008, Kadi și Al Barakaat International Foundation/Consi-liul și Comisia (C-402/05 P și C-415/05 P, Rep., p. I-6351, în special punctul 348), și Hotărârea din 1 octombrie 2009, Foshan Shunde Yongjian Housewares & Hardware/Consi-liul (C-141/08 P, Rep., p. I-9147, punctul 83).

acest principiu a fost consacrat, la data adoptării deciziei în litigiu, prin articolul 19 alineatul (1) din Regulamentul nr. 17⁷⁰.

57. Este cert că, în speță, Solvay a fost ascultată în prealabil de Comisie în anul 1990 – înainte de adoptarea primei decizii de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/298) – în temeiul unei comunicări privind obiecțiunile. Litigiul se referă doar la problema dacă măsurile care trebuiau adoptate de Comisie în temeiul articolului 233 CE (în prezent articolul 266 TFUE) ca urmare a anulării acestei prime decizii de aplicare a unei amenzi includeau o nouă audiere.

58. În cadrul unei proceduri administrative în materie de concurență reglementate de Regulamentul nr. 17, articolul 233 CE nu impune în mod necesar Comisiei obligația să reia cazul în integralitatea sa. Dimpotrivă, Comisia poate relua procedura din etapa în care instanțele Uniunii au constatat existența unei erori de procedură. În măsura în care actele de procedură desfășurate anterior comiterii erorii de procedură erau legale, nu este necesară repetarea acestora.

59. În cauza PVC, în care o primă decizie a Comisiei a fost anulată ca urmare a unui viciu de formă apărut cu ocazia adoptării sale definitive de către colegiul comisarilor, Curtea a admis că Comisia a adoptat o a doua

decizie având un conținut în esență identic, fără să audieze din nou întreprinderile în cauză⁷¹. Tribunalul s-a întemeiat pe această jurisprudență în hotărârea atacată pentru a motiva că nici în speță nu era necesar ca Solvay să fie audiată din nou⁷².

60. La prima vedere, cauza PVC și prezenta cauză par într-adevăr similare. Astfel, și în speță, prima decizie de aplicare a unei amenzi adoptată de Comisie (Decizia 91/298) a fost anulată ca urmare a unui viciu de formă survenit la finalul procedurii administrative, mai exact în cursul redactării deciziei.

61. Totuși, o analiză mai detaliată scoate însă în evidență o diferență decisivă: spre deosebire de cauza PVC, în speță, procedura administrativă era afectată de un alt viciu grav care survenise cu mult înaintea etapei de adoptare definitivă și de redactare a deciziei de aplicare a unei amenzi: întreprinderii implicate, Solvay, nu i se acordase accesul la dosar conform cerințelor legale⁷³.

62. Prin urmare, instanțele Uniunii nu au examinat dreptul de acces la dosar și dreptul la apărare în hotărârile lor referitoare la prima decizie de aplicare a amenzilor (Decizia

70 — În prezent se aplică articolul 27 alineatele (1) și (2) din Regulamentul nr. 1/2003.

71 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, în special punctul 88).

72 — A se vedea în special punctele 165 și 166 din hotărârea atacată.

73 — A se vedea în acest sens punctele 245-248 din hotărârea atacată, precum și punctele 21 și 24 din prezentele concluzii.

91/298)⁷⁴ și, dimpotrivă, acestea s-au limitat să analizeze exclusiv aspectul referitor la redactare. De aici, nu se poate însă concluziona că instanțele Uniunii ar fi confirmat astfel desfășurarea legală a procedurii administrative din punctul de vedere al accesului la dosar și al respectării dreptului la apărare.

63. Dimpotrivă, Tribunalul a constatat, în ceea ce privește Decizia 91/297, care a fost adoptată la sfârșitul aceleiași proceduri administrative în materie de concurență, precum și Decizia 91/298, o încălcare a dreptului la apărare ca urmare a unui acces incomplet la dosar⁷⁵. În plus, exista încă din anul 1982 o practică clară a Comisiei în materia accesului la dosar⁷⁶.

64. Comisiei i se poate ierta faptul că diferitele hotărâri ale Tribunalului din 29 iunie 1995 nu conțineau indicii uniforme referitoare la obiectivele și la importanța necesității de acordare a accesului la dosar⁷⁷. Totuși, cel târziu la data adoptării celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi în anul 2000, în litigiul

74 — Hotărârea Tribunalului Solvay/Comisia (T-31/91, citată la nota de subsol 16) și Hotărârea Curții Comisia/Solvay (citată la nota de subsol 2).

75 — Hotărârile Tribunalului Solvay/Comisia (T-30/91, citată la nota de subsol 38, în special punctele 99, 103 și 104) și ICI/Comisia (T-36/91, citată la nota de subsol 38, în special punctele 109, 113 și 118). Aceste hotărâri au fost pronunțate în aceeași zi precum hotărârea în cauza T-31/91 (citată la nota de subsol 16), prin care Tribunalul a anulat Decizia 91/298 pentru motivul referitor la existența unui viciu de autentificare.

76 — A se vedea în acest sens publicația care figurează în cel de Al XII-lea raport referitor la politica în materia concurenței al Comisiei (1982), p. 40 și 41 (din care sunt citate extrase la punctul 244 din hotărârea atacată).

77 — A se vedea în special Hotărârea Curții din 29 iunie 1995, ICI/Comisia (T-37/91, Rec., p. II-1901, punctele 61-66 și 73), care neagă existența unei încălcări a dreptului la apărare.

în speță, toate eventualele incertitudini în această privință fuseseră, în orice caz, clarificate de mult timp⁷⁸.

65. În aceste circumstanțe, în urma anulării primei decizii de aplicare a unei amenzi, Comisia ar fi trebuit, în speță, să reia procedura administrativă în etapa imediat următoare notificării comunicării privind obiecțiunile. Conform cerințelor legale, aceasta ar fi trebuit să acorde Solvay acces complet la dosar și să audieze din nou în acest temei întreprinderea menționată.

66. Nici faptul că a doua decizie de aplicare a unei amenzi (Decizia 2003/5), în litigiul în speță, nu se întemeia pe o obiecțiune nouă⁷⁹ nu are nicio incidență asupra obligației Comisiei de a asculta din nou întreprinderea după ce i-a permis acesteia accesul la dosar. Solvay a avut, desigur, încă din anul 1990 posibilitatea să își prezinte o dată observațiile cu privire la toate obiecțiunile care se aflau la baza atât a primei, cât și a celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi. Societatea a trebuit totuși să facă acest lucru în condițiile

78 — A se vedea, pe de o parte, Hotărârea Hercules pronunțată în anul 1999 (citată la nota de subsol 38, punctele 75 și 76), precum și, pe de altă parte, angajamentul unilateral asumat de Comisie în ceea ce privește acordarea accesului la dosar („Comunicarea Comisiei privind normele de procedură interne referitoare la soluționarea cererilor de acces la dosar în cazurile privind aplicarea articolelor 85 și 86 din Tratatul CE, a articolelor 65 și 66 din Tratatul CECO și a Regulamentului [CEE] nr. 4064/89 al Consiliului”, JO 1997, C 23, p. 3).

79 — Punctele 24, 167 și 171 din hotărârea atacată.

în care nu cunoștea bine dosarul, întrucât îi fuseseră comunicate doar documentele incriminatoare⁸⁰.

67. Dreptul de a fi ascultat nu se limitează la dreptul de a-și prezenta observațiile cu privire la ansamblul obiecțiunilor invocate de Comisie. Dimpotrivă, întreprinderea implicată trebuie să aibă posibilitatea de a-și prezenta în cunoștință de cauză punctul de vedere asupra tuturor elementelor din dosar la care are acces în mod legal. În caz contrar, dreptul la apărare ar fi lipsit de o bună parte a eficacității sale în cadrul procedurilor desfășurate în materia concurenței.

68. Posibilitatea de a-și prezenta observațiile are o natură complet distinctă dacă întreprinderea în cauză a beneficiat anterior de acces la dosar conform cerințelor legale. În special, este evident că o întreprindere căreia i s-a acordat accesul nu doar la documente incriminatoare, ci și la documente dezincriminatoare, este mai în măsură să se apere împotriva obiecțiunilor invocate de Comisie comparativ cu o întreprindere căreia i-au fost prezentate numai documentele incriminatoare.

69. Tribunalul a comis, așadar, o eroare de drept în privința dreptului de a fi ascultat atunci când a apreciat că nu era necesară o nouă audiere a întreprinderii Solvay de către Comisie. În final, este vorba despre o perpetuare a erorilor de drept care afectează

hotărârea atacată în legătură cu dreptul de acces la dosar⁸¹.

70. Nu este necesar să se examineze aici mai în detaliu principiul bunei administrări pe care Solvay îl invocă de asemenea, întrucât argumentele întemeiate pe acesta sunt lipsite de conținut autonom în raport cu cele referitoare la respectarea dreptului la apărare și la dreptul de a fi ascultat. Astfel cum s-a menționat deja⁸², nu este necesar să se examineze nici articolul 6 din CEDO și nici articolul 6 alineatul (1) TUE.

c) Concluzie intermediară

71. Prin urmare, al doilea aspect al celui de al treilea motiv de recurs este întemeiat în totalitate.

B — Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil (primul motiv de recurs)

72. Prin intermediul primului motiv de recurs, prin care întreprinderea contestă punctele 100-123 din hotărârea atacată, Solvay

80 — Punctele 7, 242 și 243 din hotărârea atacată.

81 — A se vedea în acest sens mai sus, punctele 23-48 din prezentele concluzii.

82 — A se vedea în acest sens mai sus, punctul 28 din prezentele concluzii.

invocă o încălcare a dreptului său de a fi judecată într-un termen rezonabil. Conform jurisprudenței Curții, acest drept fundamental este recunoscut ca principiu general de drept al Uniunii, atât în cazul procedurii administrative desfășurate în fața Comisiei, cât și în cadrul procedurii judiciare desfășurate în fața instanțelor Uniunii⁸³. Acest principiu a fost consacrat între timp inclusiv la articolul 41 alineatul (1) și la articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale.

73. În pofida faptului că instanțele Uniunii s-au pronunțat deja în repetate rânduri asupra problemei privind caracterul rezonabil al duratei procedurii în cauzele în materia concurenței, suntem de părere că problemele de drept ridicate de Solvay prezintă o importanță deosebită. Pe de o parte, acestea privesc o cauză în care durata totală a procedurii, ținând seama de toate etapele procedurii administrative și ale celei judiciare, a fost în mod sigur deosebit de lungă. Pe de altă parte, aceste critici sunt invocate în contextul intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona la 1 decembrie 2009, prin care Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene a dobândit valoare juridică obligatorie [articolul 6 alineatul (1) TUE].

83 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 179). În ceea ce privește aplicarea acestui principiu fundamental în special în cadrul procedurii contencioase, a se vedea de asemenea Hotărârea din 17 decembrie 1998, *Baustahlgewebe/Comisia* („Baustahlgewebe”, C-185/95 P, Rec., p. I-8417, punctul 21), Hotărârea *Thyssen Stahl* (citată la nota de subsol 24, punctul 154), Hotărârea *Sumitomo* (citată la nota de subsol 44, punctul 115) și Hotărârea din 16 iulie 2009, *Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland/Comisia* (cunoscută sub numele „Der Grüne Punkt”, C-385/07 P, Rep., p. I-6155, punctele 177-179); referitor la aplicarea aceluiași principiu fundamental în cadrul procedurii administrative, a se vedea Hotărârea din 21 septembrie 2006, *Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied/Comisia* (cunoscută sub numele „FEG”, C-105/04 P, Rec., p. I-8725, punctele 3-52), și *Technische Unie/Comisia* (cunoscută sub numele „TU”, C-113/04 P, Rec., p. I-8831, punctele 40-57).

74. Primul motiv cuprinde cinci aspecte care se referă parțial la aprecierea duratei procedurii (a se vedea secțiunea 1 de mai jos) și parțial la consecințele juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (a se vedea secțiunea 2 de mai jos).

1. Cerințele privind aprecierea duratei procedurii (primul și al doilea aspect ale primului motiv de recurs)

75. Cerințele juridice referitoare la aprecierea duratei procedurii fac obiectul primelor două aspecte ale primului motiv de recurs.

a) Cu privire la întrebarea preliminară dacă criticile invocate de Solvay au un caracter inoperant

76. Contrar celor susținute de Comisie, criticile invocate de Solvay referitoare la durata procedurii nu sunt nicidecum „în mare

parte inoperante”. Este adevărat că o eventuală anulare a hotărârii atacate ar presupune un alt element suplimentar – și anume analiza sancțiunilor aferente unei durate excesive. Cu toate acestea, examinarea duratei procedurii, ca atare, apare ca fiind indispensabilă⁸⁴, în lipsa constatării unei durate excesiv de lungi a procedurii, nu se poate considera *a priori* că a fost încălcat principiul termenului rezonabil. Criteriile stabilite de Tribunal în scopul de a aprecia durata procedurii nu pot fi însă exceptate de la orice verificare efectuată de Curte în cadrul procedurii de recurs.

77. Criticile invocate de Solvay referitoare la durata procedurii ar fi cel mult inoperante în cazul în care recurenta le-ar fi invocat în mod independent de criticile având ca obiect consecințele juridice rezultate ca urmare a duratei excesive a procedurii. Totuși, nu aceasta este situația în speță. Dimpotrivă, hotărârea atacată face obiectul criticilor sub ambele aspecte, al treilea, al patrulea și al cincilea aspect ale primului motiv fiind consacrate în mod special consecințelor juridice.

78. În acest context, obiecțiunea ridicată de Comisie referitoare la caracterul pretins inoperant al criticilor trebuie respinsă.

84 — În acest sens, a se vedea de asemenea Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctele 176-178); în Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctele 176-196), Curtea de Justiție a examinat de asemenea caracterul rezonabil al duratei procedurii, în pofida faptului că nu s-a putut constata nicio incidență asupra soluționării litigiului.

b) Cu privire la necesitatea aprecierii globale a duratei procedurii (primul aspect al primului motiv de recurs)

79. Prin intermediul primului aspect al primului motiv de recurs, Solvay impută Tribunalului faptul că, în cadrul aprecierii referitoare la durata procedurii, a examinat în mod izolat fiecare dintre etapele procedurii administrative și ale celei judiciare, fără să aprecieze durata globală a procedurii începând din momentul verificărilor efectuate în aprilie 1989.

80. Caracterul rezonabil al termenului trebuie apreciat în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze și în special de importanța litigiului pentru persoana interesată, de complexitatea cauzei, precum și de comportamentul reclamantului și de cel al autorităților competente⁸⁵. Curtea a precizat în această privință că lista criteriilor relevante nu este exhaustivă⁸⁶.

81. Examinarea adecvată a duratei procedurii presupune, fără îndoială, aprecierea separată din partea Tribunalului a duratei fiecărei

85 — Hotărârile Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, punctul 29), PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 187), Thyssen Stahl (citată la nota de subsol 24, punctul 155), Sumitomo (citată la nota de subsol 44, punctul 116) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctul 181).

86 — Hotărârile Thyssen Stahl (citată la nota de subsol 24, punctul 156), Sumitomo (citată la nota de subsol 44, punctul 117) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctul 182); a se vedea de asemenea Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 188).

etape a procedurii respective⁸⁷. Dacă durata uneia dintre etapele procedurii apare ca fiind excesivă, această împrejurare justifică *per se* constatarea unei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil⁸⁸.

82. O examinare adecvată a duratei procedurii nu presupune însă numai o astfel de apreciere „bucată cu bucată”, ci și o apreciere globală a duratei procedurii administrative, precum și a duratei unor eventuale proceduri jurisdicționale⁸⁹.

83. Necesitatea unei aprecieri globale nu poate fi contestată pentru motivul că procedurile administrative și jurisdicționale sunt diferite ca natură și că cerințele pe care administrația

87 — A se vedea în acest sens Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 184), precum și hotărârile citate la nota de subsol 83, FEG (în special punctele 37, 38 și 40) și TU (în special punctele 42, 43 și 45).

88 — Fără a se aduce atingere aspectului referitor la consecințele care trebuie trase dintr-un astfel de viciu de procedură; a se vedea în acest sens mai jos, punctele 91-124 și 164-197 din prezentele concluzii.

89 — Deși Curtea nu s-a pronunțat definitiv asupra acestui punct în Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctele 229 și 230), jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului nu lasă să se întrevadă nicio îndoială în ceea ce privește relevanța unei aprecieri globale a duratei procedurii. A se vedea în acest sens, în special, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei din 15 iulie 1982 (seria A, punctul 51, cererea nr. 8130/78); în această hotărâre, Curtea EDO a făcut referire la durata totală a procedurii litigioase (§ 79 și 80) și a precizat că termenul acoperă întreaga procedură, inclusiv procedura desfășurată în fața instanțelor de recurs („couvre l'ensemble de la procédure en cause, y compris les instances de recours”, § 76). În Hotărârea Gorou împotriva Greciei (punctul 2, Marea Cameră) din 20 martie 2009 (cererea nr. 12686/03, § 46), se reține o încălcare a articolului 6 din CEDO ca urmare a duratei procedurii în ansamblu („durée de la procédure dans son ensemble”); a se vedea în același sens Hotărârea Kakamoukas și alții împotriva Greciei (Marea Cameră) din 15 februarie 2008 (cererea nr. 38311/02, § 32), care are ca obiect calcularea duratei totale a procedurii litigioase („calcul de la durée totale des procédures litigieuses”).

și instanțele trebuie să le îndeplinească sunt enunțate în articole diferite din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Singurul element care prezintă interes pentru întreprinderea în cauză este problema privind momentul în care „cauza” va fi soluționată în mod definitiv de către o instanță imparțială. Articolul 41 alineatul (1) și articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii conțin două enunțuri ale unuia și aceluiași principiu de drept procedural, și anume principiul conform căruia justițiabilii au dreptul de a fi judecați într-un termen rezonabil.

84. Ca regulă generală, nu se poate admite existența unei încălcări a dreptului de a fi judecat într-un termen rezonabil atunci când durata fiecărei etape a procedurii administrative și jurisdicționale, considerată în mod izolat, nu a fost niciodată excesiv de lungă, însă cu cât procedura cuprinde în ansamblul său mai multe etape – care constau în una sau în mai multe proceduri administrative și/sau jurisdicționale –, cu atât mai importantă devine aprecierea duratei globale a procedurii.

85. În speță, o primă parte a procedurii administrative (1989-1990) și o primă parte a procedurii judiciare (1991-2000) au fost urmate de o a doua parte a procedurii administrative (2000) – chiar dacă rudimentară –, precum și de o a doua procedură judiciară (începând

cu luna martie 2001)⁹⁰. Durata totală a tuturor acestor etape procedurale, calculată de la data pronunțării hotărârii atacate, a depășit deja mai mult de 20 de ani; până la data prezentării concluziilor au trecut chiar 22 de ani. Nicio altă procedură în materia europeană a concurenței nu a durat atât de mult⁹¹.

paragraf din Statutul Curții de Justiție), pentru motivul că Tribunalul nu ar fi ținut seama de durata propriei sale proceduri în cadrul analizei referitoare la durata procedurii.

86. În aceste circumstanțe, o apreciere corectă a duratei procedurii nu ar putea să nu ia în considerare durata globală a procedurii administrative și a celei judiciare până la data pronunțării hotărârii atacate. Întrucât Tribunalul a omis să efectueze o astfel de apreciere globală, hotărârea atacată este afectată de o eroare de drept. Astfel, primul aspect al primului motiv este fondat.

88. Într-adevăr, Tribunalul nu menționează deloc durata procedurii care se desfășoară în fața acestuia (procedura în cauza T-58/01). Trebuie totuși să se țină seama de faptul că motivarea poate fi, așadar, implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu a admis argumentele acestora, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul⁹².

c) Cu privire la nemotivarea invocată (al doilea aspect al primului motiv de recurs)

87. Solvay invocă, în plus, lipsa motivării (articolul 36 coroborat cu articolul 53 primul

89. În speță, Tribunalul a plecat de la premisa conform căreia anularea deciziei în litigiu nu se poate întemeia exclusiv pe durata procedurii, ci este condiționată de existența unei încălcări a dreptului la apărare rezultată ca urmare a duratei procedurii. Întrucât, în opinia Tribunalului, nu s-a putut reține nicio încălcare a dreptului la apărare, în hotărârea atacată se poate renunța la aprecierea expresă, în fața instanței, a argumentelor invocate

90 — A se vedea în acest sens privirea de ansamblu cronologică care figurează la punctul 11 din prezentele concluzii.

91 — Durata totală a procedurii în cauza cunoscută sub numele „PVC” era totuși foarte similară procedurii din speță, dacă se ține seama de faptul că primele verificări ale Comisiei avuseseră loc în anul 1983 (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 20 aprilie 1999, *Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia*, T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 și T-335/94, Rec., p. II-931, punctul 1) și că ultima hotărâre în cursul procedurii menționate (Hotărârea PVC II, citată la nota de subsol 38) a fost pronunțată în octombrie 2002.

92 — Hotărârea din 9 septembrie 2008, *FIAMM și alții/Consiliul și Comisia* (C-120/06 P și C-121/06 P, Rep., p. I-6513, punctul 96), Hotărârea din 16 iulie 2009, *Comisia/Schneider Electric* (C-440/07 P, Rep., p. I-6413, punctul 135), Hotărârea din 20 mai 2010, *Gogos/Comisia* (C-583/08 P, Rep., p. I-4469, punctul 30), și Hotărârea din 16 decembrie 2010, *AceaElectrabel Produzione/Comisia* (C-480/09 P, Rep., p. I-13355, punctul 77).

de întreprinderea Solvay referitoare la durata procedurii. În această privință, nu se poate reține o nemotivare.

anularea deciziei în litigiu sau dacă, în plus, este necesar să se dovedească existența unei atingeri aduse posibilităților de apărare ale întreprinderii în cauză⁹³.

90. În aceste condiții, al doilea aspect al primului motiv nu poate fi admis.

2. Consecințe juridice ale unei proceduri excesiv de lungi (al treilea, al patrulea și al cincilea aspect ale primului motiv de recurs)

91. Solvay consacră al treilea, al patrulea și al cincilea aspect ale primului motiv consecințelor juridice apărute ca urmare a unei eventuale depășiri a duratei rezonabile a procedurii administrative și a celei judiciare.

a) Necesitatea existenței unei atingeri aduse dreptului la apărare (al treilea aspect al primului motiv)

92. Al treilea aspect al primului motiv ridică o problemă de drept fundamentală. Litigiul dintre părți are ca obiect aspectul dacă o eventuală încălcare a principiului de a fi judecat într-un termen rezonabil justifică, *per se*,

93. În hotărârea atacată⁹⁴, Tribunalul a plecat de la premisa că o procedură excesiv de lungă ar putea avea drept rezultat anularea unei decizii a Comisiei numai dacă se dovedește că durata procedurii a afectat posibilitățile de apărare ale întreprinderii în cauză. Această abordare este conformă unei jurisprudențe constante a Curții care examinează într-un mod general aspectul dacă durata unei proceduri poate avea repercusiuni asupra rezultatului acesteia⁹⁵.

94. Solvay consideră totuși că această jurisprudență este depășită și invită Curtea să acopere această carență având în vedere caracterul juridic obligatoriu dobândit de Carta drepturilor fundamentale odată cu intrarea în vigoare a Tratatului de la Lisabona.

93 — În pofida faptului că această dezbatere are loc și în cadrul altor aspecte ale primului motiv de recurs, vom examina schimbul de argumente referitor la acest punct numai în cadrul celui de al treilea aspect al primului motiv de recurs.

94 — Punctul 113 din hotărârea atacată; a se vedea de asemenea punctele 120-122 din hotărârea respectivă.

95 — Hotărârile Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, punctul 49) și Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctul 193); a se vedea, în special cu privire la legătura cu dreptul la apărare, Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 83, în special punctele 42, 43 și 60-62) și TU (citată la nota de subsol 83, în special punctele 47, 48 și 69-71).

95. O importanță deosebită în această privință o prezintă prevederile articolului 52 alineatul (3) din cartă. Această dispoziție enunță, în prima teză, principiul omogenității în temeiul căruia drepturile fundamentale garantate prin cartă, care corespund unor drepturi garantate prin CEDO, au același înțeles și întindere ca și cele prevăzute de convenție.

96. Principiul pronunțării unei hotărâri într-un termen rezonabil, în calitate de drept fundamental al Uniunii, prevăzut la articolul 41 alineatul (1) și la articolul 47 alineatul (2) din Carta drepturilor fundamentale, corespunde articolului 6 alineatul (1) din CEDO⁹⁶. Contrar celor susținute de Solvay, articolul 6 alineatul (1) din CEDO, astfel cum este interpretat în prezent de Curtea EDO, nu impune însă anularea unei decizii de aplicare a unei amenzi în cazul formării unei înțelegeri și sistarea procedurii administrative exclusiv pentru motivul depășirii unui termen rezonabil de pronunțare a hotărârii.

97. Ca regulă generală, astfel cum Comisia a arătat în mod întemeiat, se impune

96 — Explicații privind Carta drepturilor fundamentale (JO 2007, C 303, p. 17), a se vedea în special explicația privind articolul 47 alineatul (2) (*op. cit.*, p. 30).

constatarea faptului că CEDO conferă statelor semnatare o anumită marjă de apreciere în ceea ce privește modalitățile și mijloacele pentru remedierea eventualelor încălcări ale drepturilor fundamentale⁹⁷.

98. În plus, din jurisprudența Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO rezultă faptul că anularea totală a sancțiunilor penale și încheierea respectivei proceduri penale nu reprezintă altceva decât o formă de înlăturare a urmărilor juridice rezultate din încălcarea unui drept fundamental prin durata excesivă a procedurii în sensul articolului 41 din CEDO⁹⁸. Această jurisprudență nu face referire nicicum la o *obligatie* a autorităților naționale de anulare a sancțiunilor și de încetare a procedurii penale. Dimpotrivă, Curtea EDO recunoaște în mod expres chiar și că o reducere a amenzii aplicate poate constitui o modalitate adecvată de reparare a încălcării

97 — În Hotărârea Kudla împotriva Poloniei din 26 octombrie 2000 (cererea nr. 30210/96, *Recueil des arrêts et décisions* 2000-XI, § 154), Marea Cameră a Curții EDO a recunoscut că în prezent nu există, în ordinile juridice ale statelor contractante, un sistem predominant în materia căilor de atac care permit denunțarea duratelor excesive a procedurii („pour l'heure il n'existe pas, dans les ordres juridiques des États contractants, un système prédominant en matière de recours permettant de dénoncer les durées excessives de procédure”); a se vedea de asemenea Curtea EDO, Hotărârea Simaldone împotriva Italiei din 31 martie 2009 (cererea nr. 22644/03, § 78). Un studiu juridic comparativ a fost efectuat în anul 2006 în cadrul Consiliului Europei de către Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) (Studiul nr. 316/2004, disponibil pe internet la adresa < [http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD\(2006\)036rev-f.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2006/CDL-AD(2006)036rev-f.pdf) >, accesat ultima dată la data de 26 ianuarie 2011). Cu privire la diferitele abordări adoptate în cadrul Uniunii Europene, a se vedea, în plus, Concluziile avocatului general Léger prezentate la 3 februarie 1998 în cauza Baustahlgewerbe (citată la nota de subsol 83, punctele 52 și 53).

98 — Curtea EDO, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 89, § 94) și Hotărârea Ommer împotriva Germaniei (punctul 1) din 13 noiembrie 2008 (cererea nr. 10597/03, punctul 68); a se vedea, în plus, Curtea EDO, Ordonanța Sprotte împotriva Germaniei din 17 noiembrie 2005 (cererea nr. 72438/01).

termenului rezonabil⁹⁹. Curtea EDO a considerat ca fiind suficiente constatarea duratei excesive a procedurii și o reducere a amenzii în special într-un caz de criminalitate economică având ca obiect infracțiuni grave de fraudă care s-a caracterizat printr-o durată a procedurii de 17 ani¹⁰⁰. În opinia noastră, o astfel de soluție poate fi aplicată, prin analogie, și procedurilor în materia concurenței care prezintă unele similitudini cu procedurile penale în materie economică.

99. La aceasta se adaugă, în ceea ce privește dreptul concurenței, faptul că Curtea EDO însăși nu pare să considere această ramură a dreptului ca făcând parte din dreptul penal clasic; în afara sferei „nucleului dur” al dreptului penal, Curtea EDO pleacă de la prezumția că garanțiile desprinse din articolul 6 alineatul (1) din CEDO nu trebuie să se aplice în mod necesar cu toată rigoarea¹⁰¹.

100. Rezultă că, în stadiul actual al dreptului Uniunii, trebuie să se admită că din principiul

99 — Curtea EDO, Hotărârile Dželili împotriva Germaniei din 10 noiembrie 2005 (cererea nr. 65745/01, § 103), Ohlen împotriva Danemarcei din 24 februarie 2005 (cererea nr. 63214/00, § 29 și 30) și Ommer împotriva Germaniei (punctul 1) (citată la nota de subsol 98, § 68), precum și Ordonanța Menelaou împotriva Ciprului din 12 iunie 2008 (plângerea nr. 32071/04); a se vedea în același sens Hotărârea citată anterior Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 89, § 67), în care se recunoaște, în principiu, în orice caz o reducere a pedepsei ca urmare a remedierii. A se vedea, în plus, punctele 119-123 din Studiul nr. 316/2004 realizat de Comisia de la Veneția (citată la nota de subsol 97).

100 — Curtea EDO, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (punctul 50) din 21 iunie 1983 (seria A, punctul 65, cererea nr. 8130/78, punctul 24).

101 — Curtea EDO, Hotărârea Jussila împotriva Finlandei (Marea Cameră) din 23 noiembrie 2006 (cererea nr. 73053/01, § 43).

omogenității enunțat la articolul 52 alineatul (3) prima teză din Carta drepturilor fundamentale nu se deduce nicio obligație a instanțelor Uniunii să sancționeze, prin anularea deciziei în litigiu, o încălcare a dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil care a intervenit în cadrul dreptului european al concurenței.

101. Desigur, articolul 52 alineatul (3) a doua teză din Carta drepturilor fundamentale permite dreptului Uniunii să confere o protecție mai largă decât cea garantată de dispozițiile CEDO. În acest context al dreptului concurenței, nu există însă niciun motiv pentru a recurge la această protecție.

102. La momentul pronunțării unei sancțiuni pentru încălcarea dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil trebuie să se țină seama în mod corespunzător atât de interesele întreprinderii în cauză, cât și de interesul general.

103. Interesul întreprinderii în cauză constă în obținerea unei remedieri cât mai ample posibil a consecințelor juridice rezultate în urma încălcării dreptului fundamental¹⁰². Interesul general constă în asigurarea eficacității punerii în aplicare a normelor de concurență ale

102 — A se vedea în acest sens și articolul 41 din CEDO.

pieței unice europene¹⁰³, care fac parte din dispozițiile fundamentale ale tratatelor¹⁰⁴.

104. În cazul în care o decizie a Comisiei de aplicare a unei amenzi în materia concurenței ar fi anulată exclusiv pentru motivul depășirii termenului rezonabil în cadrul unei proceduri administrative sau contencioase, acest lucru ar avea astfel drept rezultat nu doar anularea amenzii aplicate, ci și constatarea unei încălcări a normelor de concurență ca atare. O astfel de soluție ar contraveni interesului general referitor la asigurarea eficacității punerii în aplicare a normelor de concurență și ar depăși interesul legitim al întreprinderii în cauză de a obține o reparare cât mai amplă posibil a încălcării dreptului fundamental suferite de aceasta.

105. Întreprinderii nu i se poate permite să repună în discuție existența unei încălcări numai pentru motivul nerespectării unui termen de soluționare rezonabil¹⁰⁵. Într-adevăr, sancțiunea pentru încălcarea termenului rezonabil al procedurii nu poate avea în niciun caz drept consecință să permită unei

întreprinderi să continue sau să revină la un comportament care a fost considerat incompatibil cu dreptul Uniunii¹⁰⁶.

106. În aceste condiții, considerăm că nu există niciun motiv să propunem Curții să își revizuiască jurisprudența actuală în materie. În consecință, al treilea aspect al primului motiv de recurs trebuie respins.

b) Efectele duratei procedurii asupra posibilității întreprinderii Solvay de a se apăra în speță (al patrulea aspect al primului motiv de recurs)

107. Cel de al patrulea aspect al primului motiv de recurs este consacrat punctelor 113-117 din hotărârea atacată, în care Tribunalul constată că, printr-o eventuală încălcare a principiului termenului rezonabil al procedurii, nu ar fi fost afectată posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra efectiv și că dreptul său la apărare nu a fost astfel încălcat. Solvay invocă în această privință, în esență, o nemotivare și încălcarea principiului respectării dreptului la apărare, precum și a principiului termenului rezonabil al procedurii. Tribunalul nu ar fi ținut suficient seama de dificultățile cu care se confruntă Solvay pentru a asigura apărarea sa după un termen atât de lung.

103 — Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctul 194). A se vedea în același sens, în ceea ce privește procedura penală în general, punctele 228-232 din studiul Comisiei de la Veneția (citată la nota de subsol 97); la punctul 241, Comisia de la Veneția subliniază că achitarea și renunțarea la procedura penală ar trebui să rămână măsuri excepționale („[l]’acquittement et l’abandon des poursuites devraient rester des mesures exceptionnelles”).

104 — Importanța eficacității punerii în aplicare a articolelor 101 TFUE și 102 TFUE (fostele articole 81 CE și 82 CE) a fost subliniată recent, de exemplu, în Hotărârea din 11 iunie 2009, X BV (C-429/07, Rep., p. 1-4833, punctele 33-35), și în Hotărârea din 7 decembrie 2010, VEBIC (C-439/08, Rep., p. 1-12471, în special punctele 59 și 61).

105 — Hotărârea Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctul 194).

106 — Concluziile avocatului general Bot prezentate la 31 martie 2009 în cauza Der Grüne Punkt (citată la nota de subsol 83, punctele 305 și 306); Curtea se referă în mod expres la această analiză la punctul 194 din hotărârea pronunțată în cauza respectivă.

i) Cu privire la nemotivarea invocată

procedură judiciară și că nu ar fi luat în considerare niciun element nou care să necesite exercitarea dreptului la apărare¹⁰⁸.

108. Nemotivarea invocată în sensul articolului 36 coroborat cu articolul 53 primul paragraf din Statutul Curții de Justiție constă în faptul că Tribunalul nu ar fi răspuns la numeroase argumente prezentate de Solvay în prima instanță referitoare la dificultățile cu care s-a confruntat pentru a-și asigura apărarea.

111. Chiar dacă Solvay nu este de acord cu analiza de fond a circumstanțelor din speță, din aceasta nu reiese însă existența unei nemotivări din partea Tribunalului¹⁰⁹.

109. Această argumentare nu este convingătoare. Astfel cum s-a menționat deja, obligația de motivare nu impune Tribunalului să realizeze o motivare care să urmeze în mod exhaustiv și unul câte unul toate argumentele prezentate de părțile în litigiu și, prin urmare, motivarea poate fi implicită, cu condiția de a permite persoanelor interesate să cunoască motivele pentru care Tribunalul nu le-a admis argumentele, iar Curții să dispună de elemente suficiente pentru a exercita controlul¹⁰⁷.

ii) Cu privire la erorile de fond invocate

112. Afirmația Tribunalului conform căreia scurgerea timpului nu ar fi afectat posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra efectiv este de asemenea contestată pe fond de recurență. Solvay consideră că o astfel de concluzie poate reprezenta o încălcare a dreptului la apărare, precum și a principiului termenului rezonabil al procedurii.

110. Tribunalul răspunde chiar în mod expres în cadrul hotărârii atacate, fie și în mod lapidar, la argumentele invocate de Solvay referitoare la dificultățile cu care aceasta s-a confruntat pentru a se apăra după un timp atât de lung împotriva acuzațiilor aduse de Comisie. Solvay indică, în esență, că Comisia nu ar fi efectuat nicio investigație de la prima

113. La prima vedere, ar putea părea că Solvay solicită prin aceasta Curții să substituie prin propria apreciere pe cea efectuată de Tribunal cu privire la situația de fapt, ceea

107 — A se vedea mai sus, punctul 88 și nota de subsol 92 din prezentele concluzii.

108 — Punctele 114-116 din hotărârea atacată.

109 — Hotărârea din 7 iunie 2007, Wunenburger/Comisia (C-362/05 P, Rep., p. I-4333, punctul 80), și Hotărârea Gogos/Comisia (citată la nota de subsol 92, punctul 35).

ce ar constitui o cerere inadmisibilă în cadrul procedurii de recurs¹¹⁰.

*posibilitatea întreprinderii de a se apăra împotriva acuzațiilor aduse de Comisie*¹¹¹.

114. O analiză mai atentă relevă faptul că Solvay nu impută însă Tribunalului o astfel de apreciere eronată a situației de fapt, ci, dimpotrivă, aspectul referitor la nerecunoașterea unei circumstanțe importante din punctul său de vedere: Tribunalul nu ar fi luat în considerare faptul că timpul scurs de la începutul procedurii ar fi afectat posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra *în cursul procedurii judiciare*. Tribunalul s-ar fi limitat în mod neîntemeiat să examineze doar efectele scurgerii timpului asupra posibilității Solvay de a se apăra în fața Comisiei (și anume *în cursul procedurii administrative*).

117. Desigur, această apărare are loc în primul rând în cadrul procedurii administrative în cursul căreia întreprinderea este ascultată pe baza comunicării privind obiecțiunile. Apărarea nu se limitează însă la procedura administrativă. Dimpotrivă, întreprinderea în cauză poate sesiza instanțele Uniunii prin formularea unei acțiuni împotriva unei decizii a Comisiei de aplicare a unei amenzi [articolul 263 al patrulea paragraf TFUE, fostul articol 230 alineatul (4) CE]. Și în cadrul unei astfel de proceduri judiciare, întreprinderea trebuie să aibă posibilitatea să se apere în mod eficace împotriva acuzațiilor aduse de Comisie împotriva sa – care se prezintă în această etapă sub forma unei decizii oficiale.

115. Aceste argumente sunt întemeiate.

116. Atunci când Tribunalul examinează dacă o durată pretins excesivă a procedurii are o incidență negativă asupra posibilității întreprinderii în cauză de a se apăra, acesta nu poate își limiteze analiza la o anumită etapă a procedurii. Dimpotrivă, Tribunalul trebuie să examineze în general dacă durata procedurii este susceptibilă să afecteze

118. Tribunalul s-a limitat, așadar, în mod greșit la a examina dacă Solvay a avut posibilitatea să se apere eficient *în cursul procedurii administrative*¹¹² și dacă durata unei proceduri judiciare *încheiate* – procedura jurisdicțională în cauza T-31/91 referitoare la prima decizie de aplicare a amenzilor (Decizia 91/298) – a avut o incidență negativă¹¹³.

110 — Hotărârile Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctele 47-49), Wunenburger/Comisia (citată la nota de subsol 109, punctul 66), Sumitomo (citată la nota de subsol 44, punctul 38) și Comisia/Schneider Electric (citată la nota de subsol 92, punctul 103).

111 — O abordare similară se află deja la baza Hotărârilor FEG (citată la nota de subsol 83, punctele 45-49) și TU (citată la nota de subsol 83, punctele 50-54) din care reiese că Tribunalul trebuie să țină seama de efectele duratei tuturor etapelor procedurii administrative asupra capacității întreprinderii în cauză de a se apăra.

112 — Punctele 115 și 116 din hotărârea atacată.

113 — Punctele 118-121 din hotărârea atacată (faptul că este vorba despre procedura jurisdicțională anterioară referitoare la Decizia 91/298 rezultă în special în mod clar din punctul introductiv 118).

Tribunalul a omis să țină seama în analiza sa de asemenea de posibilitățile *actuale* ale întreprinderii de a se apăra în cursul celei de a doua proceduri judiciare (procedura în cauza T-58/01 referitoare la decizia în litigiu în speță, și anume Decizia 2003/5).

119. Luarea în considerare a posibilităților de apărare în fața Tribunalului în cauza T-58/01 ar fi trebuit să se impună în speță pentru două motive: pe de o parte, datorită cererii exprese formulate de Solvay, prin care se solicita să se ia în considerare durata procedurii contencioase în curs de desfășurare la acea dată, precum și, pe de altă parte, ca urmare a faptului că Solvay a obținut în realitate acces la dosar abia în cursul procedurii contencioase menționate, mai exact în anul 2005. Așadar, aspectul dacă, în anul 2005, Solvay se mai putea încă apăra în mod eficace împotriva acuzațiilor sau constatărilor Comisiei prezenta o importanță decisivă.

120. Dreptul fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil implică adoptarea în timp util de către Comisie a deciziei sale finale de aplicare a unei amenzi în cadrul unei proceduri administrative în materia concurenței, astfel încât întreprinderea în cauză să aibă posibilitatea să se apere în mod eficace în fața instanțelor Uniunii.

121. Întrucât Tribunalul nu a abordat în niciun fel această împrejurare juridică relevantă, hotărârea atacată este afectată de o eroare de drept.

iii) Cu privire la unele dintre celelalte critici

122. În sfârșit, Solvay invocă, în cadrul celui de al patrulea aspect al primului motiv, o denaturare a situației de fapt, precum și o încălcare a articolului 6 din CEDO și a articolului 6 alineatul (1) TUE.

123. Nu este necesară examinarea în mod detaliat a acestor critici suplimentare. Critica întemeiată pe denaturarea situației de fapt nu este prezentată în mod suficient¹¹⁴ și nu remarcăm nici existența vreunui indiciu cu privire la o astfel de denaturare. În ceea ce privește articolul 6 din CEDO și articolul 6 alineatul (1) TUE, se impune constatarea faptului că prima dispoziție nu se aplică în mod direct și că cea de a doua dispoziție nu conține, ca atare, nicio garantare a drepturilor fundamentale¹¹⁵.

iv) Concluzie intermediară

124. Al patrulea aspect al primului motiv este în parte întemeiat.

114 — A se vedea în acest sens articolul 256 TFUE, articolul 58 primul paragraf din Statutul Curții și articolul 112 punctul 1 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție, precum și Hotărârea Aalborg Portland (citată la nota de subsol 35, punctul 50), Hotărârea din 25 octombrie 2007, Komninou și alții/Comisia (C-167/06 P, punctul 41), și Hotărârea din 17 iunie 2010, Lafarge/Comisia (C-413/08 P, Rep., p. I-5361, punctul 16).

115 — În ceea ce privește articolul 6 din CEDO și articolul 6 alineatul (1) TUE, a se vedea de asemenea mai sus, punctul 28 din prezentele concluzii.

c) Cu privire la pretinsa renunțare a Solvay la o reducere a amenzii (al cincilea aspect al primului motiv)

125. Prin intermediul celui de al cincilea și ultimului aspect al primului motiv de recurs, Solvay contestă în mod special punctul 122 din hotărârea atacată. Tribunalul arată la acest punct că, „în cererea introductivă, [Solvay] a renunțat expres la posibilitatea reducerii amenzii cu titlu de despăgubire pentru pretinsa încălcare a dreptului său de a i se soluționa cauza într-un termen rezonabil”. Solvay consideră că acest lucru constituie o denaturare a argumentelor sale invocate în primă instanță.

126. Conform unei jurisprudențe constante, o denaturare are loc numai atunci când, fără a recurge la noi elemente de probă, aprecierea elementelor de probă existente apare ca fiind vădit greșită¹¹⁶. Dacă această regulă s-ar aplica argumentelor invocate de părți în primă instanță, ar însemna că o denaturare a acestora poate fi reținută numai atunci când argumentele au fost înțelese în mod vădit greșit de către Tribunal sau atunci când acestea au fost prezentate în așa fel încât conținutul lor a fost denaturat.

116 — Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul (C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctul 37), Hotărârea din 22 noiembrie 2007, Sniace/Comisia (C-260/05 P, Rep., p. I-10005, punctul 37), și Hotărârea Lafarge/Comisia (citată la nota de subsol 114, punctul 17).

127. Din nefericire, Tribunalul nu indică, în fragmentul respectiv din hotărârea atacată, partea din cererea introductivă la care face referire Solvay. În cadrul procedurii de recurs, părțile la procedură au căzut însă de acord asupra faptului că, în ceea ce privește declarația contestată de Solvay, Tribunalul și-a întemeiat hotărârea pe punctele 88 și 89 din cererea introductivă. La punctul 88 din cererea introductivă, întreprinderea subliniază în esență că, în opinia sa, doar o anulare a deciziei în litigiu ar putea să elimine încălcarea invocată a principiului unui proces echitabil; o simplă reducere a amenzii nu ar fi susceptibilă să elimine încălcarea invocată a articolului 6 din CEDO. La punctul 89 din cererea introductivă, Solvay conlude că depășirea evidentă a termenului rezonabil, invocată de ea în speță, ar putea determina doar simpla anulare a deciziei în litigiu¹¹⁷.

128. Nu putem identifica, în fragmentul citat din cererea introductivă, renunțarea întreprinderii la o eventuală reducere a amenzii ca urmare a duratei procedurii. Cu atât mai puțin se poate desprinde din observațiile scrise formulate de Solvay o oarecare „renunțare expresă” la o reducere a amenzii ca urmare a duratei excesive a procedurii, astfel cum a fost aceasta admisă de Tribunal.

117 — A se vedea, în original în franceză: „La requérante estime dès lors que le dépassement manifeste du délai raisonnable dans la présente procédure [...] ne peut qu'entraîner l'annulation pure et simple de la décision attaquée [...]” (punctul 89 din cererea introductivă formulată în primă instanță, citată la punctul 47 din cererea de recurs formulată de Solvay).

129. Dimpotrivă, la punctele 88 și 89 din cererea introductivă depusă de Solvay în primă instanță, aceasta se limitează să își prezinte în mod insistent analiza sa juridică. Întreprinderea precizează efectele juridice corespunzătoare, în opinia sa, în cazul încălcării pretinse a principiului termenului rezonabil al procedurii: nu o reducere a amenzii, ci anularea deciziei în litigiu.

130. Există o diferență fundamentală între prezentarea unei analize juridice și renunțarea expresă la posibilitatea reducerii amenzii cu titlu de despăgubire pentru o încălcare susținută de Comisie. Tribunalul nu a recunoscut această diferențiere la punctul 122 din hotărârea atacată.

131. Punctul 122 din hotărârea atacată ne întărește convingerea că Tribunalul a înțeles în mod vădit greșit argumentația prezentată de Solvay în primă instanță și că, în plus, acesta a redat-o astfel încât i-a modificat conținutul. Acest lucru constituie o denaturare a argumentației prezentate de recurentă.

132. Această denaturare devine deosebit de clară dacă se ia în considerare faptul că Solvay a solicitat, într-un alt context, în cererea sa introductivă depusă în primă instanță, o reducere a amenzii de către Tribunal, făcând astfel referire în mod expres la „argumentația

prezentată în cadrul motivelor de anulare”, așadar și la argumentele sale referitoare la durata excesivă a procedurii¹¹⁸.

133. În consecință, al cincilea aspect al primului motiv trebuie admis.

3. Concluzie intermediară

134. Primul motiv este în parte întemeiat.

C — Anularea hotărârii atacate

135. Astfel cum rezultă din considerațiile precedente, cele trei motive invocate de Solvay sunt într-o mare măsură fondate. Temeinicia fiecăruia dintre motivele menționate justifică, *per se*, anularea în totalitate a hotărârii atacate.

118 — Punctul 209 din cererea introductivă depusă în primă instanță (din care un extras este citat de Solvay la punctul 49 din cererea de recurs) are următorul cuprins: „[S]i, par impossible, le Tribunal devait rejeter l'ensemble des moyens d'annulation développés par la requérante, la requérante invite le Tribunal à prendre en compte [...] l'ensemble des considérations présentées dans la présente requête au titre des moyens d'annulation dans son appréciation de la nécessité d'infliger une amende à la requérante et du montant de celle-ci [...]”.

D — *Examinarea acțiunii formulate în primă instanță*

1. Cu privire la dreptul de acces la dosar

136. În conformitate cu articolul 61 primul paragraf din Statutul Curții, aceasta poate să soluționeze ea însăși în mod definitiv litigiul atunci când acesta este în stare de judecată.

139. Este cert că dreptul de acces la dosar acordat societății Solvay anterior adoptării deciziei în litigiu nu îndeplinea cerințele legale¹¹⁹.

137. Aceasta este situația în prezenta cauză. Toate aspectele de fapt și de drept necesare soluționării acțiunii formulate de Solvay au fost deja abordate de Tribunal în primă instanță, iar părțile au avut ocazia să își prezinte argumentele în această privință. Prin urmare, nu este necesar ca Curtea să trimită cauza Tribunalului, ci este competentă să soluționeze ea însăși acțiunea în anulare a deciziei în litigiu formulată de Solvay. Având în vedere durata deosebit de lungă a procedurii – 22 de ani de la verificările efectuate de Comisie în aprilie 1989 până la această dată –, este oportun ca Curtea să facă uz de această posibilitate.

140. După cum s-a arătat, nu se poate exclude faptul că Solvay ar fi putut să găsească în elementele pierdute din dosar, al căror conținut nu este cunoscut, informații care ar fi putut să îi fie utile pentru apărarea sa. Acest lucru este cu atât mai valabil, cu cât Comisia însăși pleacă de la ipoteza că unele dintre clasoarele care au dispărut conțineau „corespondența în temeiul articolului 11 din Regulamentul nr. 17”, așadar solicitări de informații adresate unui număr diferit de întreprinderi și răspunsurile la acestea¹²⁰. Astfel de observații din partea altor întreprinderi puteau să conțină indicații utile în vederea aprecierii acordului încheiat între Solvay și CFK, fie și numai în ceea ce privește gravitatea și durata încălcării constatate, precum și stabilirea cuantumului amenzii aplicate. Indicațiile oferite de Comisie în decizia în litigiu erau deficitare și contradictorii în special în ceea ce privește durata încălcării¹²¹.

138. În cadrul considerațiilor care urmează, ne vom limita să examinăm validitatea deciziei în litigiu din trei puncte de vedere precise: dreptul de acces la dosar (a se vedea secțiunea 1 de mai jos), dreptul de a fi ascultat (a se vedea secțiunea 2 de mai jos) și durata procedurii (a se vedea secțiunea 3 de mai jos).

119 — A se vedea mai sus, punctele 21 și 24 din prezentele concluzii.

120 — Punctul 49 din hotărârea atacată.

121 — Punctele 296-303 din hotărârea atacată.

141. În consecință, exista cel puțin posibilitatea ca, în cazul acordării unui acces suficient la dosar, procedura administrativă să fi condus la un rezultat diferit, fie și numai în ceea ce privește cuantumul amenzii aplicate.

142. Prin urmare, trebuie să se anuleze în totalitate decizia în litigiu, chiar și numai pentru motivele deja invocate referitoare la viciile de procedură în legătură cu accesul la dosar și cu elementele din dosar care au dispărut.

2. Cu privire la dreptul de a fi ascultat

143. În continuare, este cert că Solvay nu a fost ascultată din nou de Comisie înaintea adoptării în anul 2000 a deciziei în litigiu, în pofida faptului că acest lucru ar fi fost necesar conform cerințelor legale¹²². Acest viciu de procedură este strâns legat de accesul insuficient la dosar.

144. Nu poate fi exclus faptul că procedura administrativă ar fi avut un rezultat diferit în cazul în care Comisia ar fi acordat întreprinderii, în anul 2000, posibilitatea să își prezinte – după ce i s-a acordat în mod corespunzător accesul la dosar – observațiile cu privire la criticile invocate din nou de serviciile sale¹²³.

145. Inclusiv pentru acest motiv, decizia în litigiu trebuie anulată în integralitatea sa.

3. Cu privire la dreptul de a fi judecat într-un termen rezonabil

146. În sfârșit, în ceea ce privește durata procedurii, aceasta trebuie apreciată ținând seama de toate circumstanțele din speță¹²⁴.

147. În speță, trebuie observată inactivitatea Comisiei în cursul perioadei cuprinse între anularea primei sale decizii de aplicare a unei amenzi (Decizia 91/298) și data pronunțării primei hotărâri a Curții în calitate de instanță de recurs¹²⁵. În acest mod, au trecut patru ani și șapte luni fără niciun rezultat în speță¹²⁶.

148. Această inacțiune din partea Comisiei nu poate fi justificată prin referire la recursul formulat de aceasta împotriva hotărârii de anulare a primei decizii de aplicare a unei amenzi. Astfel, Comisia are posibilitatea să facă pe deplin uz de căile procesuale de care dispune și, în cazul în care concluziile sale în primă instanță sunt respinse, aceasta

122 — A se vedea mai sus, punctele 21 și 65 din prezentele concluzii.

123 — A se vedea mai sus, punctele 54-70 din prezentele concluzii.

124 — A se vedea mai sus, punctul 80 și nota de subsol 85 din prezentele concluzii.

125 — Hotărârea Comisia/Solvay din 6 aprilie 2000 (citată la nota de subsol 2).

126 — A se vedea în acest sens privirea de ansamblu cronologică de la punctul 11 din prezentele concluzii.

poate sesiza Curtea cu un recurs. Acest lucru nu înseamnă însă nicidecum că, în cursul unei astfel de proceduri de recurs, Comisia are posibilitatea să suspende procedura administrativă¹²⁷.

149. Recursul nu are efect suspensiv (articolul 60 primul paragraf din Statutul Curții). În consecință, începând din 29 iunie 1995, data pronunțării hotărârii în primă instanță în cauza T-31/91, Comisia avea obligația, în temeiul articolului 233 alineatul (1) CE (în prezent articolul 266 primul paragraf TFUE), să ia toate măsurile necesare impuse în sarcina sa prin hotărârea de anulare pronunțată de către Curte. Principiul bunei administrări ar fi impus de asemenea fie să se asigure adoptarea neîntârziată a unei noi decizii asupra fondului, fie să se sisteze procedura administrativă.

150. Pentru Comisie ar fi fost mai ușor să reia procedura administrativă începând cu luna iulie 1995, în loc să aștepte luna aprilie 2000 pentru a face acest lucru¹²⁸. În noua sa decizie de aplicare a unei amenzi, Curtea ar fi trebuit să se rezume la a preciza că decizia

menționată ar deveni caducă dacă ar fi admisă de către instanța de recurs.

151. În aceste circumstanțe, ajungem la concluzia că, în speță, durata procedurii administrative a fost deja excesiv de lungă numai dacă se ia în considerare inactivitatea Comisiei în cursul unei perioade de aproape cinci ani, și anume începând din iulie 1995 și până în aprilie 2000. Astfel cum am arătat deja¹²⁹, nu mai este, așadar, necesar să se examineze în detaliu durata altor etape ale procedurii și, în mod global, procedura în ansamblul său¹³⁰.

152. Totuși, încălcarea principiului termenului rezonabil astfel constatată justifică o anulare a deciziei în litigiu doar atunci când au fost afectate posibilitățile de apărare ale întreprinderii în cauză¹³¹. Sarcina probei în această privință incumbă întreprinderii.

153. Curtea de Justiție impune, în general, cerințe stricte cu privire la o astfel de probă¹³²: argumentele invocate de întreprinderea respectivă trebuie să se întemeieze pe elemente de probă convingătoare și nu pot avea

129 — A se vedea mai sus, punctul 81 din prezentele concluzii.

130 — În ceea ce privește durata procedurii în primă instanță desfășurate în fața Tribunalului în cauza T-58/01 și aprecierea globală a duratei procedurii, a se vedea mai jos, punctele 176-189 din prezentele concluzii.

131 — A se vedea mai sus, punctele 92-106 din prezentele concluzii.

132 — Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 83, punctele 56-60) și TU (citată la nota de subsol 83, punctele 64, 67 și 69).

127 — Solvay a atras atenția asupra acestui lucru în mod întemeiat în primă instanță (a se vedea punctul 93 din hotărârea atacată). În Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, în special punctele 204 și 205), Curtea nu s-a pronunțat cu privire la această problemă, deoarece recurenții nu invocasera nicio critică în acest sens.

128 — În aprilie 2000, Curtea a pronunțat Hotărârea Comisia/Solvay (citată la nota de subsol 2).

un caracter exagerat de abstract și imprecis¹³³. Astfel, de exemplu, în cazul în care se afirmă că – precum în speță – posibilitățile de apărare ar fi limitate ca urmare a plecării unor foști angajați, trebuie să se precizeze, în mod obișnuit, numele persoanelor respective, să se indice funcțiile lor, precum și data plecării acestora; de asemenea, este necesar să se precizeze natura și conținutul informațiilor așteptate de la acestea sau să fie oferite explicații de către persoanele respective, precum și circumstanțele care au făcut imposibil ca aceste persoane să facă o declarație¹³⁴.

154. Nu există nicio îndoială cu privire la faptul că Solvay nu a prezentat astfel de informații atât de detaliate în cursul prezentei proceduri contencioase desfășurate în fața instanțelor Uniunii.

155. Nu trebuie totuși să se piardă din vedere faptul că, în speță, între perioada 1987-1990, în privința căreia întreprinderii Solvay i se impută faptul că a participat la o înțelegere, și data adoptării celei de a doua decizii de aplicare a unei amenzi, respectiv sfârșitul anului 2000, trecuse deja o perioadă cuprinsă între zece și 13 ani. În anul 2005, când Solvay o obținut în final acces la dosar, trecuseră deja între 15 și 22 de ani de la momentul constatării de către Comisie a încălcării.

156. Este evident că memoria angajaților unei întreprinderi – în special a foștilor angajați – nu mai păstrează exact toate amănuntele după o perioadă atât de îndelungată.

157. În primă instanță, Solvay s-a oferit să indice în fața Tribunalului personalul de conducere care era angajat în perioada în discuție în cadrul departamentului „Bicarbonat” și data plecării acestora sau, după caz, a decesului lor.

158. Ținând seama de aceste circumstanțe deosebite ale speței, nu se putea pretinde în mod rezonabil nimic mai mult din partea întreprinderii Solvay.

159. În special, nu poate fi reținut în detrimentul recurenței faptul că aceasta nu a prezentat în detaliu procesele și elementele de probă în privința cărora foștii săi angajați ar fi putut furniza informații. Astfel, până la momentul actual, întreprinderea nu cunoaște toate părțile dosarului de procedură care, în realitate, ar fi trebuit să îi fie aduse la cunoștință¹³⁵. Întreprinderii Solvay nu i se poate cere să dovedească dacă și în ce măsură foștii săi angajați ar fi putut furniza informații cu privire la părțile pierdute din dosarul de procedură al căror conținut este necunoscut și care nu au fost accesibile la niciun moment în timpul procedurii.

133 — Hotărârile TU (citată la nota de subsol 83, punctul 69) și FEG (citată la nota de subsol 83, punctul 56).

134 — Hotărârile FEG (citată la nota de subsol 83, punctele 57 și 58) și TU (citată la nota de subsol 83, punctele 64-69).

135 — A se vedea mai sus, punctele 21 și 31-49 din prezentele concluzii.

160. Într-un mod foarte general, cerințele care trebuie îndeplinite pentru a dovedi o atingere adusă posibilităților de apărare ca urmare a trecerii timpului nu trebuie să fie atât de mari încât orice prezentare de probe să fie în practică imposibilă sau excesiv de dificilă pentru întreprinderea în cauză.

161. În ceea ce privește pierderea iremediabilă a unei părți din dosarul de procedură care conținea corespondența dintre Comisie și întreprinderile terțe¹³⁶, nu poate fi exclus faptul că, în cazul în care ar fi fost disponibili, foștii angajați ai Solvay ar fi putut fi de ajutor pentru apărarea întreprinderii. În special, nu se poate exclude faptul că respectivii angajați ar fi putut furniza informații contextuale care nu reieșeau dintr-o simplă consultare a înscrisurilor.

162. Având în vedere toate considerațiile care precedă, există suficiente indicii care să susțină faptul că durata excesiv de lungă a procedurii a afectat posibilitatea întreprinderii Solvay de a se apăra împotriva Comisiei. Astfel, această circumstanță impune, *per se*, anularea deciziei în litigiu.

4. Concluzie intermediară

163. Din examinarea anumitor probleme de drept referitoare la accesul la dosar, dreptul de a fi ascultat și durata procedurii, invocate

în primă instanță de recurentă, rezultă deja că decizia în litigiu (Decizia 2003/5) adoptată de Comisie trebuie anulată în totalitate. Nu mai este, așadar, necesar să se examineze celelalte motive invocate de întreprinderea Solvay în primă instanță.

V — Cu privire la cererea de reducere a amenzii

164. Alături de anularea hotărârii atacate și a deciziei în litigiu¹³⁷, Solvay solicită de asemenea anularea sau reducerea amenzii — al cărei quantum a fost modificat de Tribunal —, și anume cu titlu de despăgubire pentru prejudiciul grav pe care aceasta susține că l-ar fi suferit ca urmare a duratei neobișnuit de lungi a procedurii.

165. Conform soluției pe care o propunem, care presupune anularea hotărârii atacate¹³⁸ și anularea deciziei în litigiu¹³⁹, acest capăt de cerere separat invocat de Solvay devine caduc. Totuși, din motive de exhaustivitate, vom examina în continuare, cu titlu subsidiar, și acest capăt de cerere.

¹³⁶ — Punctul 49 din hotărârea atacată.

¹³⁷ — A se vedea în acest sens, mai sus, secțiunea IV (punctele 15-163 din prezentele concluzii).

¹³⁸ — A se vedea în acest sens, mai sus, punctul 135 din prezentele concluzii.

¹³⁹ — A se vedea în acest sens, mai sus, punctele 139-163 din prezentele concluzii.

A — *Observație preliminară*

166. Din jurisprudența actuală a Curții se pot deduce două abordări diferite în ceea ce privește problema referitoare la durata excesivă a procedurii: în cauza *Baustahlgewebe*, în care întreprinderii în cauză i s-a aplicat o amendă în temeiul dreptului concurenței, Curtea a acordat acestei întreprinderi o reducere a amenzii¹⁴⁰. În schimb, în cauza *Der Grüne Punkt*, în care nu s-a aplicat nicio astfel de amendă, Curtea a putut doar să propună întreprinderii în cauză posibilitatea de a introduce o acțiune în despăgubire în conformitate cu articolul 268 TFUE coroborat cu articolul 340 al doilea paragraf TFUE [fostul articol 235 CE coroborat cu fostul articol 288 alineatul (2) CE]¹⁴¹.

167. În cadrul ședinței, Comisia și-a exprimat preferința pentru cea de a doua soluție propusă, astfel cum a fost aceasta prezentată în cauza *Der Grüne Punkt*. Comisia și-a motivat opțiunea invocând necesitatea de a asigura punerea în aplicare în mod eficient a normelor de concurență. În opinia acesteia, o reducere a amenzii ar aduce atingere eficacității punerii în aplicare a normelor europene de concurență.

168. Acest argument nu este convingător.

140 — Hotărârea *Baustahlgewebe* (citată la nota de subsol 83, punctele 48, 141 și 142).

141 — Hotărârea *Der Grüne Punkt* (citată la nota de subsol 83, punctul 195).

169. Pe de o parte, punerea în aplicare a normelor europene de concurență, care sunt indispensabile pentru funcționarea pieței interne¹⁴², constituie, fără îndoială, un obiectiv fundamental al tratatelor¹⁴³. Pentru atingerea acestui obiectiv, sunt indispensabile sancțiuni eficiente și disuasive.

170. Pe de altă parte, într-o procedură precum procedura administrativă desfășurată în materie de concurență, care prezintă caracteristici similare procedurii penale¹⁴⁴, trebuie să se ia în mod deosebit în considerare garanțiile procedurale elementare. Dreptul concurenței poate fi pus în aplicare doar prin mijloace ireproșabile conforme cerințelor statutului de drept. Astfel, în cazul în care în cadrul procedurii desfășurate în materie de concurență se încalcă un drept precum dreptul de a fi

142 — Hotărârea din 1 iunie 1999, *Eco Swiss* (C-126/97, Rec., p. I-3055, punctul 36), și Hotărârea din 20 septembrie 2001, *Courage și Crehan* (C-453/99, Rec., p. I-6297, punctul 20).

143 — A se vedea în acest sens jurisprudența citată la nota de subsol 103.

144 — A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Sharpson prezentate la 10 februarie 2010 în cauza aflată pe rolul Curții *KME Germany și alții/Comisia* (C-272/09 P, în special punctul 64), Concluziile avocatului general Bot prezentate la 26 octombrie 2010 în cauzele aflate pe rolul Curții *ArcelorMittal Luxembourg/Comisia și alții* (C-201/09 P și C-216/09 P, Rep., p. I-2239, în special punctul 41) și *ThyssenKrupp Nirosta/Comisia* (C-352/09 P, în special punctul 41), precum și Concluziile noastre din 3 iulie 2007 prezentate în cauza *ETI și alții* (C-280/06, Rep., p. I-10893, punctul 71) și Concluziile prezentate la 23 aprilie 2009 în cauza *Akzo Nobel și alții/Comisia* (C-97/08 P, Rep., p. I-8237, punctul 39); în același sens, a se vedea, anterior, Concluziile noastre prezentate la 8 septembrie 2005 în cauzele *FEG* (citată la nota de subsol 83, punctul 108) și *TU* (citată la nota de subsol 83, punctul 100).

judecat într-un termen rezonabil, întreprinderea în cauză are dreptul la o cale de atac eficientă.

171. Stabilirea sancțiunii adecvate în cazul depășirii termenului rezonabil trebuie să răspundă, așadar, în mod necesar, pe de o parte, cerințelor contradictorii cu privire la necesitatea punerii în aplicare a normelor de concurență și, pe de altă parte, celor privind necesitatea existenței unei căi de atac eficiente în caz de încălcare a unui drept fundamental.

172. Din motive de economie procesuală și pentru a asigura întreprinderii în cauză un remediu imediat și eficient, Curtea ar trebui să urmeze în continuare, în cazul în care acest lucru este posibil, și anume în cauzele în care s-au aplicat amenzi, abordarea enunțată în Hotărârea Baustahlgewebe¹⁴⁵.

173. Într-un asemenea caz, normele de concurență sunt puse în aplicare în mod eficient în măsura în care se constată încălcarea și se obligă întreprinderea în cauză să înceteze această încălcare¹⁴⁶. Amenda stabilită inițial de Comisie, respectiv de Tribunal continuă să aibă un efect disuasiv asupra celorlalți

145 — Hotărârea Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, în special punctul 48). Observăm, cu titlu incident, că însăși Comisia pare uneori să admită posibilitatea unei reduceri a amenzii atunci când aceasta ajunge la concluzia că durata unei proceduri administrative urmate de serviciile sale a fost excesiv de lungă (a se vedea în acest sens Hotărârile FEG și TU, citate la nota de subsol 83, punctele 9 respective).

146 — A se vedea în acest sens, mai sus, punctele 104 și 105 din prezentele concluzii.

actori de pe piață. Curtea nu pune în discuție caracterul adecvat al cuantumului său în raport cu faptele constitutive ale încălcării. „Metoda Baustahlgewebe” determină doar un fel de compensare între valoarea inițială a amenzii și cuantumul considerat drept despăgubire adecvată pentru durata excesivă a procedurii¹⁴⁷.

B — Reducerea amenzii

174. Practica în cauza Baustahlgewebe¹⁴⁸ se întemeiază în cele din urmă pe competența de fond a Curții recunoscută în temeiul articolului 261 TFUE în ceea ce privește sancțiunile aplicate în materie de drept al concurenței în sensul articolului 17 din Regulamentul nr. 17¹⁴⁹. Astfel, Curtea poate anula, reduce sau majora, conform propriei aprecieri, amenzile sau penalitățile cu titlu cominatoriu aplicate.

175. Conform practicii din cauza Baustahlgewebe, trebuie să se aprecieze mai întâi durata procedurii (a se vedea în acest sens secțiunea 1 de mai jos) și ulterior să se determine întinderea unei posibile reduceri a amenzii (a se vedea în acest sens secțiunea 2 de mai jos).

147 — În acest sens, a se vedea Hotărârea Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, în special punctul 141).

148 — Hotărârea Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, punctele 48 și 142).

149 — Pentru cazurile viitoare: articolul 31 din Regulamentul nr. 1/2003.

1. Cu privire la durata excesivă a procedurii administrative și a celei judiciare

176. Caracterul rezonabil al termenului trebuie apreciat, astfel cum s-a menționat deja¹⁵⁰, în funcție de circumstanțele proprii fiecărei cauze și în special de importanța litigiului pentru persoana interesată, de complexitatea cauzei, precum și de comportamentul reclamantului și de cel al autorităților competente.

177. În această privință, trebuie să se examineze separat diferitele etape ale procedurii; în plus, este necesar să se realizeze o apreciere globală a duratei procedurilor administrative și judiciare¹⁵¹.

178. Dintre diferitele etape ale procedurii, în special două sunt susceptibile să ridice probleme cu privire la principiul termenului rezonabil: perioada caracterizată de lipsa oricărei acțiuni din partea Comisiei în cursul primei proceduri de recurs (procedura în cauzele conexe C-287/95 P și C-288/95 P), precum și cea de a doua procedură desfășurată în fața Tribunalului (procedura în cauza T-58/01)¹⁵².

179. S-a stabilit deja că *inacțiunea Comisiei* pentru o perioadă de patru ani și șapte luni, și anume în perioada iulie 1995-aprilie

2000 – mai exact pe durata primei proceduri de recurs – constituie o încălcare a dreptului fundamental al Solvay la pronunțarea unei hotărâri într-un termen rezonabil¹⁵³. Prin urmare, pentru desfășurarea prezentei proceduri, este lipsit de importanță aspectul dacă, în aceeași perioadă, Curții, în calitate de instanță de recurs, i se poate de asemenea imputa faptul că a tergiversat pronunțarea hotărârii timp de patru ani și șapte luni.

180. În ceea ce privește *cea de a doua procedură desfășurată în fața Tribunalului* (cauza T-58/01), o durată de opt ani și nouă luni pare încă de la prima vedere nepermis de lungă.

181. Astfel cum recurenta subliniază în mod întemeiat, un termen de soluționare atât de lung nu poate fi justificat în prezenta cauză printr-o presupusă complexitate de orice natură a cauzei: Tribunalul s-a confruntat doar cu două părți, nevoile de traducere au fost neglijabile¹⁵⁴, iar aspectele de fapt și de drept invocate de părțile la procedură nu prezentau dificultăți deosebite. În pofida faptului că exista un raport de conexitate cu procedura aflată simultan pe rol în cauza paralelă

150 — A se vedea mai sus, punctul 80 din prezentele concluzii.

151 — A se vedea mai sus, în special punctele 81-84 din prezentele concluzii.

152 — A se vedea în acest sens privirea de ansamblu cronologică de la punctul 11 din prezentele concluzii.

153 — A se vedea mai sus, punctele 147-151 din prezentele concluzii.

154 — Întrucât limba de procedură este franceza, memoriile tuturor părților la procedură au fost întocmite în limba în care a fost deliberată hotărârea atacată. O cerere de traducere nesemnificativă a existat doar la începutul acțiunii judiciare în vederea publicării sale în *Jurnalul Oficial al Comunităților Europene* [a se vedea articolul 24 alineatul (6) din Regulamentul de procedură al Tribunalului]. Cererea de traducere de la finalul procedurii desfășurate în primă instanță în vederea publicării hotărârii atacate nu a împiedicat Tribunalul să pronunțe hotărârea în limba de procedură și să o notifice părților la sfârșitul deliberărilor.

T-57/01, faptul că multe dintre motivele invocate în ambele cauze erau identice ar fi trebuit să producă efecte de sinergie în ceea ce privește soluționarea lor, astfel încât procedura ar fi trebuit să fie mai degrabă accelerată decât încetinită.

182. Desigur, o mare parte a întârzierii procedurii se explică prin necesitatea de a acorda întreprinderii Solvay acces la dosar în cursul procedurii judiciare¹⁵⁵. Este însă total inacceptabil faptul că pentru acest lucru a fost necesară o perioadă de un an și jumătate și chiar doi ani, dacă ar fi să luăm în calcul și memoriile depuse de părți¹⁵⁶. Această pierdere de timp nu poate să producă efecte în sarcina întreprinderii Solvay. Tribunalul ar fi trebuit, dacă este cazul, să stabilească termene clare pentru Comisie și, în cazul nerespectării acestor termene, să aplice Comisiei sancțiunile necesare care se impun în această privință.

183. Pe de altă parte, se pot constata și câteva perioade de inactivitate prelungită din partea Tribunalului în cursul procedurii în primă instanță. Cu titlu de exemplu, trebuie amintite

155 — Punctele 40-50 din hotărârea atacată.

156 — La 19 decembrie 2003, Tribunalul a solicitat Comisiei să prezinte o listă enumerativă a tuturor documentelor care alcătuiau dosarul aferent procedurii administrative; la 14 aprilie 2005, Solvay a consultat la grefa Tribunalului înscrisurile din dosar comunicate de Comisie Tribunalului (punctele 40 și 50 din hotărârea atacată). Dacă ar fi să ținem seama și de perioada care a trecut până la momentul depunerii observațiilor de către Comisie la 17 noiembrie 2005, în ceea ce privește utilitatea documentelor din dosar pentru apărarea întreprinderii Solvay, termenul scurs este de aproape doi ani.

cele 29 de luni care s-au scurs de la data depunerii observațiilor Comisiei cu privire la utilitatea anumitor documente pentru apărarea întreprinderii Solvay și până la deschiderea procedurii orale¹⁵⁷. Trebuie menționate de asemenea cele aproape 18 luni care s-au scurs între ședința din 26 iunie 2008 și pronunțarea hotărârii atacate la 17 decembrie 2009¹⁵⁸.

184. Se subînțelege că problemele de organizare internă a Tribunalului, de exemplu cele cauzate de reînnoirea periodică a judecătorilor sau de împiedicarea acestora, nu trebuie să producă efecte în detrimentul justițiabililor¹⁵⁹.

185. În aceste condiții, atât procedura administrativă, cât și cea contencioasă au avut, în prezenta cauză, o durată excesivă.

157 — Comisia a depus observațiile sale la 17 noiembrie 2005, iar procedura orală a fost deschisă în luna mai 2008 (punctele 51 și 55 din hotărârea atacată).

158 — Cu titlu comparativ: în cauza Baustahlgewebe, în care unsprezece cauze conexe au fost alăturate de Tribunal pentru desfășurarea procedurii orale, Curtea a reținut o încălcare a principiului termenului rezonabil, întrucât în cadrul procedurii desfășurate în primă instanță s-a scurs un termen de 32 de luni între încheierea procedurii scrise și ordonanța prin care s-a dispus deschiderea procedurii orale, precum și un termen de 22 de luni între încheierea procedurii orale și data pronunțării hotărârii Tribunalului (Hotărârea Baustahlgewebe, citată la nota de subsol 83, punctele 45 și 46).

159 — A se vedea în acest sens Concluziile noastre prezentate la 4 martie 2010 în cauza Gogos/Comisia (citată la nota de subsol 92, punctul 88).

186. Această impresie este confirmată de examinarea duratei globale a tuturor etapelor procedurii administrative și ale celei judiciare din speță:

— Potrivit jurisprudenței Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO, data începerii procedurii este data la care întreprinderea Solvay a fost expusă pentru prima dată măsurilor adoptate ca urmare a suspiciunilor existente împotriva sa și care aveau efecte considerabile asupra situației sale¹⁶⁰. În speță, acea dată era cu mult anterioară comunicării privind obiecțiunile (care ar fi comparabilă cu o „punere sub acuzare” formală): este vorba despre ziua în care Comisia a efectuat verificări la sediul întreprinderii Solvay, în luna aprilie 1989¹⁶¹.

— În acest timp, procedura nu a fost întreruptă în niciun moment.

— Drept termen prevăzut pentru încheierea procedurii poate fi considerată data pronunțării de către Curte a hotărârii în prezentul recurs¹⁶².

160 — Curtea EDO, Hotărârea Pedersen și Baadsgaard împotriva Danemarcei (Marea Cameră) din 17 decembrie 2004 (cererea nr. 49017/99, *Recueil des arrêts et décisions* 2004-XI, § 44); a se vedea în același sens Hotărârea anterioară Ringelsen împotriva Austriei din 16 iulie 1971 (seria A, nr. 13, § 110) și Hotărârea Hooze împotriva Țărilor de Jos din 22 mai 1998 (*Recueil des arrêts et décisions* 1998-III, § 43).

161 — Hotărârea PVC II (citată la nota de subsol 38, punctul 182); a se vedea, în mod mai general, Concluziile noastre prezentate la 8 decembrie 2005 în cauzele FEG (citată la nota de subsol 83, punctele 108-112) și TU (citată la nota de subsol 83, punctele 100-104).

162 — Curtea EDO, Hotărârea König împotriva Germaniei din 28 iunie 1978 (serie A, nr. 27, cererea nr. 6232/73, § 98) și Eckle împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 89, § 76).

187. Astfel, până la momentul actual, durata totală a procedurii este deja de 22 de ani. Nu este necesar să se examineze aspectul dacă o durată atât de lungă a procedurii poate fi justificată. În orice caz, o astfel de justificare ar impune existența unor circumstanțe excepționale precum complexitatea deosebită a aspectelor de fapt și de drept care trebuie analizate, precum și o răspundere solidară considerabilă a întreprinderii, care ar putea explica întârzierea în legătură cu anumite etape ale procedurii. În speță, aceste circumstanțe lipsesc în mod evident.

188. Vom menționa, cu titlu pur incidental, că simplul fapt că termenul de prescripție a acțiunilor nu a expirat încă nu este suficient pentru a justifica, *per se*, durata totală a procedurii¹⁶³. Termenul de prescripție stabilește

163 — Termenul de prescripție este de cinci ani și începe să curgă în ziua în care încetează încălcarea și este întrerupt de orice investigație sau instituțională sau acțiune în justiție. Termenul de prescripție absolut se împlineste cel târziu în ziua în care s-a scurs o perioadă egală cu dublul termenului de prescripție, fără ca Comisia să fi stabilit o amendă sau penalități cu titlu cominatoriu. Termenul de prescripție se suspendă însă atât timp cât decizia Comisiei face obiectul unei acțiuni pendente în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene. A se vedea articolele 1-3 din Regulamentul (CEE) nr. 2988/74 al Consiliului din 26 noiembrie 1974 privind termenele de prescripție a acțiunilor și a aplicării sancțiunilor conform normelor Comunității Economice Europene privind transporturile și concurența (JO L 319, p. 1); în viitor se aplică articolul 25 din Regulamentul nr. 1/2003. Avocatul general Bot a abordat diferite probleme cu privire la prescripție și la suspendarea acesteia în cursul procedurii jurisdicționale în cadrul Concluziilor sale prezentate în cauzele Arcelor/Mittal Luxembourg/Comisia și alții (citată la nota de subsol 144, în special punctele 66-81 și 245-251) și ThyssenKrupp Nirosta/Comisia (citată la nota de subsol 144, în special punctele 177-212).

astfel numai cadrul temporal în cursul căruia pot fi adoptate măsurile de aplicare a unei amenzi care vizează sancționarea încălcărilor normelor europene de concurență. În cadrul termenului de prescripție, principiul termenului rezonabil impune obligația privind efectuarea de investigații și pronunțarea neîntârziată a unei hotărâri, precum și evitarea oricărei perioade nejustificate de inactivitate. Aceste precizări se justifică prin faptul că, pe durata unei proceduri în curs de desfășurare, întreprinderile în cauză sunt expuse unei presiuni sporite și se confruntă în permanență cu o incertitudine cu privire la data la care se va încheia acțiunea îndreptată împotriva acestora și la rezultatul acțiunii. În această situație, principiul termenului rezonabil le conferă o protecție sporită, care depășește protecția oferită de termenul de prescripție a acțiunilor¹⁶⁴.

189. Având în vedere toate considerațiile anterioare, ajungem la concluzia că dreptul fundamental al întreprinderii Solvay de a fi judecată într-un termen rezonabil a fost încălcat.

190. Potrivit practicii din cauza Baustahlgewebe¹⁶⁵ durata excesiv de lungă a procedurii ar trebui să determine anularea hotărârii atacate cel puțin în ceea ce privește stabilirea cuantumului amenzii la 2,25 milioane de euro.

164 — A se vedea Concluziile noastre prezentate în cauzele FEG (citată la nota de subsol 83, punctul 111) și TU (citată la nota de subsol 83, punctul 103).

165 — Hotărârea Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, punctele 48 și 142).

2. Cu privire la întinderea reducerii amenzii

191. Din răspunsurile oferite în cadrul ședinței rezultă că părțile au opinii total diferite în ceea ce privește întinderea reducerii care ar trebui aplicată amenzii în speță. În timp ce Solvay, având în vedere durata procedurii, solicită reducerea amenzii astfel încât sancțiunea să aibă doar un caracter simbolic, Comisia susține un punct de vedere diametral opus: aceasta consideră că nu amenda, ci reducerea ar trebui să fie simbolică.

192. În cauza Baustahlgewebe, singurul exemplu disponibil până în prezent, reducerea aplicată amenzii de către Curte a fost doar marginală: o amendă stabilită de Tribunal la 3 milioane ECU a fost redusă cu 50 000 ECU¹⁶⁶, ceea ce reprezintă o reducere de 1,67 %.

193. Avem îndoieli cu privire la aspectul dacă o reducere atât de mică aplicată amenzii ar mai putea să fie adecvată în prezent în lumina prevederilor CEDO. Conform jurisprudenței Curții EDO referitoare la articolul 6 alineatul (1) din CEDO, care trebuie de asemenea luată în considerare în dreptul Uniunii în conformitate cu articolul 52 alineatul (3) prima

166 — Hotărârea Baustahlgewebe (citată la nota de subsol 83, punctele 141 și 142).

teză din Carta drepturilor fundamentale, acordarea de despăgubiri depinde de măsura în care a fost depășit termenul rezonabil¹⁶⁷.

194. În speță, atât diferitele etape din cadrul procedurii administrative și a celei judiciare, considerate în mod izolat, cât și toate etapele de procedură, privite în ansamblu, indică o depășire considerabilă a duratei procedurii: o perioadă de inacțiune de patru ani și șapte luni în cadrul procedurii administrative¹⁶⁸, o procedură judiciară în primă instanță cu o durată de opt ani și nouă luni¹⁶⁹ și o durată totală a procedurii de 22 de ani până la momentul actual¹⁷⁰ depășesc – în absența unor împrejurări excepționale – orice limită care poate fi încă considerată ca fiind un termen rezonabil.

195. În aceste condiții, o reducere relativ nesemnificativă a cuantumului amenzii, astfel cum a fost stabilită de Curte în Hotărârea Baustahlgewebe și pe care Comisia pare să o preconizeze și în speță, nu ar putea fi considerată, în niciun caz, adecvată.

196. Încălcarea unui drept fundamental ca urmare a unei durate excesive a procedurii impune o sancțiune eficientă. În această

privință, trebuie să se ia în considerare, pe de o parte, gravitatea încălcării săvârșite de întreprinderea în cauză și, pe de altă parte, gravitatea încălcării dreptului fundamental ca urmare a duratei excesive a procedurii¹⁷¹.

197. În speță, trebuie să se rețină existența unei încălcări grave a dreptului fundamental de a fi judecat într-un termen rezonabil. Acest lucru justifică o reducere semnificativă a cuantumului amenzii. În același timp însă, trebuie avut în vedere faptul că în cazul înțelegerii încheiate între Solvay și CFK era vorba, conform constatărilor Comisie, despre o „încălcare gravă” a dispozițiilor fundamentale ale pieței interne (articolul 81 CE)¹⁷². Având în vedere toate circumstanțele din speță, considerăm, prin urmare, ca fiind adecvată o reducere a cuantumului amenzii cu 50%. În această privință, trebuie să se utilizeze ca referință pentru efectuarea calculelor cuantumul amenzii stabilit de Tribunal.

198. În consecință, în cazul în care Curtea nu ar anula în totalitate hotărârea atacată și decizia în litigiu¹⁷³, propunem cel puțin reducerea cu 50% a amenzii aplicate în valoare de 2,25 de milioane de euro.

167 — Curtea EDO, Hotărârea Dželili împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 99, § 103) și Ommer împotriva Germaniei (citată la nota de subsol 98, § 50).

168 — A se vedea mai sus, punctele 147-151 și punctul 179 din prezentele concluzii.

169 — A se vedea mai sus, punctele 180-184 din prezentele concluzii.

170 — A se vedea mai sus, punctele 186 și 187 din prezentele concluzii.

171 — A se vedea în acest sens Curtea EDO, Hotărârea Eckle împotriva Germaniei (articolul 50) (citată la nota de subsol 100, § 24).

172 — În considerentul (62) al deciziei în litigiu, Tribunalul a confirmat calificarea reținută de Comisie a participării întreprinderii Solvay la înțelegere ca fiind „gravă” (punctele 276 și 286 din hotărârea atacată). În cadrul procedurii de recurs, Solvay nu a contestat această parte a hotărârii atacate.

173 — A se vedea în acest sens, mai sus, în special punctele 135 și 163 din prezentele concluzii.

VI — Cheltuieli de judecată

199. Potrivit articolului 122 primul paragraf din Regulamentul de procedură, când recursul este fondat, iar Curtea soluționează ea însăși în mod definitiv litigiul, aceasta se pronunță asupra cheltuielilor de judecată.

200. În conformitate cu articolul 69 alineatul (2) coroborat cu articolul 118 din Regulamentul de procedură al Curții, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Solvay a solicitat obligarea Comisiei la plata atât a cheltuielilor de judecată efectuate în cadrul procedurii de recurs, cât și a celor efectuate în primă instanță și întrucât Comisia, prin argumentele aduse, a căzut în pretenții în ambele instanțe, aceasta trebuie obligată la plata cheltuielilor efectuate în cadrul ambelor proceduri.

VII — Concluzie

201. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să se pronunțe după cum urmează:

- „1) Anulează Hotărârea Tribunalului din 17 decembrie 2009 pronunțată în cauza T-58/01, Solvay/Comisia.
- 2) Anulează Decizia 2003/5/CE a Comisiei din 13 decembrie 2000.
- 3) Obligă Comisia la plata cheltuielilor de judecată efectuate în cadrul ambelor proceduri.”